

1.1.2022

ФИНЛАНДИЯДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ



Масъул муҳаррир: ОДИЛ АЛМУРОТОВИЧ ҚЎЙСИНОВ,
Халқаро Нордик университети илмий ишлар ва инновациялар бўйича
проректор, педагогика фанлари доктори, профессор
o.kuysinov@nordicuniversity.org, odilkuysinov1979@gmail.com

Тайёрлади: Дурдона Шарафутдинова – Халқаро Нордик университети катта ўқитувчиси, Нуридинова Робия Бекжонали қизи, Джуракулова Лола Рахмонбердиевна, Мухторова Азиза Аламжоновна, Отабаева Ойдина Нематжоновна – Халқаро Нордик университети “Мактабгача таълим” мутахассислиги магистрантлари

ФИНЛАНДИЯДА ИЛК МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР УЧУН МЎЛЖАЛЛАНГАН ТАЪЛИМ РЕЖАСИ

Мактабгача ёшдаги болалар таълим режасининг асоси Финландиянинг "Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими тўғрисида"ги Қонунига асосланган ҳолда Финландия таълим Кенгаши томонидан ишлаб чиқилган. Унга кўра илк ёшдаги болалар таълим режалари асосида илк мактабгача ёшдаги болалар таълими амалга оширилади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режасини ишлаб чиқишда, болаларнинг эрта таълим олиш ҳуқуқи, илк ёш давридаги таълим мақсадлари ҳамда



"Болалик давридаги таълим тўғрисида"ги Қонунга асос қилиб олинган. «Таълим тўғрисида»ги қонун билан тартибга солинадиган илк мактабгача ёшдаги болалар таълими мактабгача таълимнинг бир қисми ҳисобланади.

Мактабгача таълим Кенгашининг қарори билан ишлаб чиқилган "Мактабгача таълим ўқув режасининг асослари" меъёрий ҳужжатига мувофиқ амалга оширилади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими Финляндия таълим тизимининг бир қисми сифатида, боланинг ўсиши ва ўрганиш йўлидаги муҳим босқичдир. Илк мактабгача ёшдаги таълимнинг мақсади боланинг таълим олиши учун яратилган шароитларни қўллаб-қувватлаш, умрбод таълим олиш ва инклюзив тамойилларга мувофиқ таълим тенглигини амалга оширишга ёрдам беришдир.

Финландияда илк мактабгача ёшдаги болалар таълими болалар орасида тенглик, уларни камситилмаслик, хилма-хилликгини қадрлаш тамойилларига асосланган ҳолда ижтимоий инклюзив



ёндашув ва жамиятдаги фаолиятни ўз ичига олади. Инклюзив таълим алоҳида ёрдамга мухтож барча болаларга тааллуқли таълим жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ бўлган тамойил бўлиб, унга қадрият ва кенг камровли фикрлаш тарзи сифатида қаралиши керак. Ушбу асосий ҳужжат, илк мактабгача ёшдаги болаларни қўллаб-қувватлаш нуқтаи назаридан кўриб чиқилган ва инклюзив таълим тамойилларига мувофиқ тузилган. Таълим жараёнида васийлар (болаларнинг қонуний вакиллари) болаларни тарбиялаш учун асосий ҳамда масъулиятли шахсдир. Илк мактабгача ёш даврида болаларни уйда, оила аъзолари таълим-тарбияни олишларини ташкил этиш жамият томонидан қўллаб-қувватланади. Чунки васийлар болалар фаровон ҳаёт кечиришлари учун жавобгардир. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими бўйича умуммиллий йўриқноманинг мақсади илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида иштирок этаётган болаларнинг умумий ўсиши, ривожланиши ва ўқиши учун тенг шароитларни яратишдир. Болаларнинг ўсаётган ва ривожланаётган муҳити “Илк мактабгача ёш даври таълим режаси” асосида илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этишда бошланғич нуқта ҳисобланади. Бундан ташқари, қонунчиликдаги ўзгаришлар ҳисобга олиниб, болаларда таълим-тарбия жараёни пойдеворини қуриш учун сўнгги тадқиқот ва ишланмаларнинг натижаларидан фойдаланган ҳолда гуруҳ ҳамкорлигида ривожлантирувчи муҳит ташкил қилинади.

Бу жараёни яъни Илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси уч босқичдан иборат.

1. Давлат илк мактабгача ёшдаги болалик таълим режаси асослари.
2. Маҳаллий илк болалик таълим режалари.
3. Боланинг илк мактабгача таълим режаси

ИЛК МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ РЕЖАСИНИНГ АСОСЛАРИ ВА УЛАРНИНГ МАЖБУРИЯТИ

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси асосларининг вазифаси илк ёшдаги болалар таълимини ташкил этиш, амалга ошириш ва ривожлантиришни кўллаб-қувватлаш ва бошқариш, шунингдек, бутун мамлакат бўйлаб юқори сифатли ва тенг равишда илк ёшдаги болалар таълимини амалга оширишга кўмаклашишдан иборат. Илк мактабгача ёшдаги болалик даври таълими педагогикасига алоҳида эътибор қаратилган бўлиб, ўқитиш ва ғамхўрлик қилишдан ташкил топган, режалаштирилган ва мақсадга йўналтирилган яхлитликни англатади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси таълимни амалга оширишнинг асосий мақсадлари ва мазмунини, ҳамда бу жараёнда қатнашувчи ташкилотчилар, болалар ва васийлар ўртасидаги кўп тармоқли ҳамкорликни мазмунини белгилайди.



Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими режасининг асослари – таълим жараёнини ташкилотчилари учун қонуний мажбуриятлар мажмуидир. Асосий ҳужжат мазмунида қоидаларга қўшимча равишда, педагогикага оид тушунчаларни очиб берадиган вазифалар мавжуд. Ҳар бир бобнинг охирида маҳаллий

даражада ҳал қилиниши керак бўлган масалалар киритилади, улар маҳаллий

мактабгача таълим ўқув дастурини тайёрлаш ва илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини амалга оширишга хизмат қилади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ўқув режасининг асослари қонун ҳужжатларида ҳам акс этади. Асосий мақсад таълимни муҳитини қонунчилик асослари билан боғланишини ташкил этишдир. Ушбу асосий ҳужжатда илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси деганда ўзини-ўзи бошқарувчи ёки идора қилувчи ташкилот тушунилади. Васий атамаси боланинг ота-онаси ёки унга қонунан ғамхўрлик қилувчи жавобгар шахсга нисбатан қўлланилади.

МАҲАЛЛИЙ ИЛК МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМ РЕЖАСИ

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчилари илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг миллий режаси тамойилларига асосланиб, маҳаллий мактабгача таълим режаларини ишлаб чиқишлари ва тасдиқлашлари мумкин. Илк мактабгача ёшдаги болаларни таълим режасини тузиш мажбурияти, ўзини-ўзи бошқариш ёки идора қилиш ташкилотлари томонидан ташкил этилган хусусий болалар боғчасига ёки хусусий оилавий болалар боғчаларига ҳам тегишли. Маҳаллий илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режалари улар фаолиятини баҳолаш мажбурий ишлаб чиқилиши керак. Маҳаллий илк мактабгача таълим режаси барча фаолият турлари учун (болалар боғчаси фаолияти, оилавий кундузги мактабгача таълим фаолияти) ёки ҳар бир фаолият тури учун алоҳида тузилиши мумкин. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчилари илк ва мактабгача ёшдаги болалар таълим режасини тайёрлаш, баҳолаш ва ишлаб чиқишда ҳамкорлик асосида амалга оширишлари мумкин. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси шундай тузиладики, у маҳаллий даражада илк мактабгача таълимни ташкил қилиш йўналишларини белгилайди ва қўллаб-қувватлайди. Режани тузишда маҳаллий ўзига хос хусусиятлар, ташкил қилинган педагогик жараён, болаларнинг эҳтиёжлари ва илк мактабгача болалик давридаги таълимни баҳолаш маълумотлари ва ривожланиш

ишлари натижалари ҳисобга олиш керак. Маҳаллий режалар асосида миллий мезонларни белгилаши мумкин, бироқ улар қонун, меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ёки илк мактабгача ёшдаги болалар таълими режаси мезонлари томонидан талаб қилинадиган мақсад ёки мазмунни истисно қила олмайди. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими режасини тайёрлашда маҳаллий даражада тузилган бошқа режалар ҳисобга олинади: Жумладан:

Илк мактабгача болалик давридаги таълим, болалар ва оилалар учун мўлжалланган режалар;

Мактабгача таълим учун ўқув тарбиявий режа;

Бошланғич таълим учун ўқув тарбиявий режа;

Бошланғич таълимга тайёргарлик кўриш учун фойдаланиладиган ўқув режа;

Болаларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунига мувофиқ болалар ва ёшлар учун фаровонлик режаси;

Мактабгача ва мактаб таълимини интеграция қилиш режаси;

Болаларнинг тенг ҳуқуқлилиқ режаси.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси мактабгача таълим ходимлари, васийлар ва болаларга илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг маҳаллий режасини тайёрлаш ва ишлаб чиқишда иштирок этиш имкониятини бериши лозим. Мактабгача таълим ташкилотлари вакиллари боланинг ўсиши, таълим жараёнининг узлуксизлиги ва яхлитлигини таъминлаш учун илк ёшдаги болалар таълим режасини тайёрлашда ва ишлаб чиқишда иштирок этадилар. Маҳаллий мактабгача таълим режасини тузиш ўзини-ўзи бошқариш (муниципалитет - маҳаллий хокимият) ташкилотининг турли маъмурий бўлинмалари, ижтимоий ва соғлиқни сақлаш вазифаларини ҳал қилувчи ташкилотлар билан ҳамкорликда амалга оширилади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси илк ёшдаги болалар таълим режасини маҳаллий ва ҳамкорлик асосида бошқа тилда таълим олувчи болалар учун ҳам алоҳида тасдиқлайди. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчисининг вазифаси ўзи

бераётган мактабгача ёшдаги болалар таълимини баҳолаш ва унинг фаолиятини ташқи баҳолашда иштирок этишдан иборат. Маҳаллий илк болалик таълимини баҳолашда миллий илк болалик таълими ахборот захирасидан олинган маълумотлари ва таълимни баҳолаш маркази томонидан ишлаб чиқарилган баҳолаш воситаларидан фойдаланиши мумкин.

БОЛАНИНГ ИЛК МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ РЕЖАСИ

Илк мактабгача ёш давридаги таълимда қатнашувчи бола “Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими тўғрисида”ги қонун билан ҳимояланган, режалаштирилган ва мақсадга йўналтирилган таълим, ўқитиш ва парвариш қилиш ҳуқуқига эга. Буларни амалга ошириш учун болалар боғчаси ва оиладаги ҳар бир бола учун илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси тузилади. Боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасининг бошланғич нуқтаси боланинг қизиқиши ва эҳтиёжлари бўлиши керак. Боланинг фикри ва истаклари ҳам аниқ белгиланиши ва боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режаси жараёнида ҳисобга олиниши керак. Педагогнинг вазифаси боланинг нуқтаи назарини аниқлаштириш учун мос усулларни топишдир. Васийлар ҳам, педагогларнинг ҳам боланинг ривожланиш ва ўрганиш босқичлари, шунингдек, гуруҳда ишлаши бўйича кузатишлари ва қарашлари ҳисобга олиши муҳимдир. Боланинг илк мактабгача ёшдаги таълим режасини тузишда боланинг қобилиятлари, кучли томонлари, қизиқишлари ва индивидуал эҳтиёжларини инобатга олиши керак. Бундан ташқари, боланинг тили, маданий ва мафкуравий келиб чиқиши ҳисобга олинади. Режани тузиш ёки янгилашда боланинг мумкин бўлган олдинги илк мактабгача ёшдаги болалик таълим режаси ва педагогик ҳужжатлардан фойдаланиш назарда тутилади.

Боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасида қайд этилган мақсадлар тарбиячиларнинг педагогик фаолиятини ташкил этишга ёрдам беради. Тарбиячилар педагогик фаолият ва ўқув муҳитида боланинг

ривожланишини таъминлашда қандай қўллаб-қувватланишни белгилаб оладилар. Мақсадларни белгилашда боланинг ривожланишини, ўрганиши ва қўллаб-қувватлаш эҳтиёжлари тўғрисида васийлар ва бошқа мутахассисларнинг фикрлари ҳам ҳисобга олинади. Илк мактабгача ёш давридаги таълим режаси боланинг фаолиятини режалаштириш ва баҳолаш воситасидир. Болаларнинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режаларида таълим жараёнидаги мақсадлар ҳисобга олинади. Илк ва мактабгача ёшдаги болалар гуруҳи фаолиятини режалаштириш ва амалга оширишда, ўқув муҳити, фаолият жараёнлари ва маданияти ривожлантирилади. Бола боғчага ёки оилавий кундузги тарбия масканига киргандан кейин Илк мактабгача ёш давридаги таълим режаси асосида олиб бориладиган ишлар кетма кетлиги тузилади. Режа боланинг эҳтиёжларига қараб, йилига камида бир марта ишлаб чиқилади. Боланинг илк болалик давридаги таълим режасини амалга ошириш жараёни турли босқичларни ўз ичига олади. Жараёнда боланинг ўқиши, тарбияси ва парвариши учун масъул шахслар ота-онаси ёки унинг ўрнини босувчи васийлар бола билан биргаликда иштирок этадилар. Болалар боғчаларида мактабгача таълим ташкилоти педагог тарбиячиси малакали шахс сифатида боланинг эрта болалик таълим режасини тайёрлаш ва баҳолаш учун жавобгардир. Илк ёшдаги болалар таълими мактабгача таълим ташкилоти педагогларнинг тажрибасидан, айниқса, болалар ва оилаларга хизмат кўрсатиш тизимини билиш нуқтаи назаридан фойдаланилади. Илк мактабгача ёшдаги таълим ташкилоти педагог тарбиячиси боланинг қўллаб-қувватлаш йўналишларини билишга ёки керак бўлганда уларни амалга оширишга бўлган эҳтиёжини баҳолашда иштирок этади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими режасига мувофиқ педагог тарбиячи оилавий кунлик парваришлаш жараёнида иштирок этиши мумкин. Агар керак бўлса, боланинг ривожланиши ва таълим олишини қўллаб-қувватловчи мутахассислар ҳам боланинг илк болалик таълим режасини тайёрлаш ва баҳолашда иштирок этадилар. Боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасида боланинг ривожланиши, таълим олиши ва фаровонлиги

керакли ёрдамни амалга ошириш, кўллаб-қувватлаш ва самарадорлигини баҳолаш ишларини амалга ошириш шакллари қайд этилади. Агар болада узок муддатли даволанишни талаб қиладиган касаллик бўлса, унга соғлиқни сақлаш тизимида даволаниш режаси тузилади. Тиббий даволаш режасида мавжуд бўлган маълумотлар боланинг илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этиш режасида қайд этилади. Боланинг илк мактабгача ёшдаги таълим режасида фаолиятларнинг бажарилиши, мактабгача ёшдаги болалар таълими педагогик амалиётида боланинг ривожланиши ва таълим олишига таъсири мунтазам равишда назорат қилинади. Боланинг илк болалик давридаги таълим режаси йилига камида бир марта кўриб чиқилиши керак. Бироқ, режа боланинг эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда ўзгартиришга сабаб бўлганда қайта кўриб чиқилиши керак. Боланинг кўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжи, шунингдек, кўллаб-қувватлашда болаларнинг тенг ҳуқуқлилиги (адекват) инобатга олиниши, таълим жараёнини мақсадга мувофиқлиги, самарадорлиги баҳоланиши ва кўллаб-қувватлаш зарурати туғилганда режа янгиланиши керак. Агар бола кучайтирилган ёки махсус ёрдам олса, боланинг илк таълим режаси маъмурий қарорнинг мазмунига мувофиқ янгиланади. Режани қайта кўриб чиқиш ташаббуси бола билан ишлайдиган педагоглар, боланинг ота-онаси ёки унинг ўрнини босувчи васийлари томонидан берилиши мумкин. Боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасини баҳолашда, айниқса, фаолиятни ташкил этиш, педагогик жараёни амалга ошириш ва кўллаб-қувватлаш чораларининг самарадорлигига эътибор қаратилади.

Боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режаси қуйидагиларни ўз ичига олиши керак:

боланинг ривожланиши ва ўрганиши ва боланинг қизиқиши билан боғлиқ кучли томонлари ва унинг объектлари;

боланинг ривожланиши, ўқиши ва таълим олишини кўллаб-қувватловчи чора-тадбирлар, мақсадларни амалга ошириш ва баҳолаш;

болага берилиши мумкин бўлган ёрдам;

тиббий даволаниш режаси;

бола, педагогларлар ва ота-оналар ёки унинг ўрнини босувчи васийлар томонидан келишилган масалалар;

режани тузишда иштирок этиши мумкин бўлган бошқа мутахассислар режа қачон тузилганлиги ҳақида маълумотларни қайта кўриб чиқади ва текширади.

Боланинг илк мактабгача ёшдаги давридаги таълим режаси сир сақланиши керак. “Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими тўғрисида”ги қонунга мувофиқ, болани қўллаб-қувватлаш ёки бу жараёни амалга оширишга бўлган эҳтиёжни баҳолашда иштирок этувчи масъул шахслар махфийликни сақлаш мажбурияти билан режа ҳақида маълумот олиш ҳуқуқига эга. Мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси илк болалик таълимини ташкил этиш, ишлаб чиқиш ва қўллаб-қувватлашни баҳолаш учун зарур бўлган маълумотларни беришдан иборат. Маълумот беришдан мақсад боланинг манфаатларини қўзлаб, илк мактабгача ёшдаги болалар таълим ташкил этишни таъминлашдир. Ахборотни олиш ва топшириш Низомга мувофиқ, ўзини-ўзи бошқариш органларига ёки хусусий хизмат кўрсатувчи мактабгача таълим ташкилотларига ҳам тааллуқлидир. Бироқ, боланинг илк мактабгача ёшдаги таълимини ташкил этилиши сир сақланиши керак бўлган маълумотларни ўз ичига олиши мумкин.



МАҲАЛЛИЙ РАВИШДА ҲАЛ ҚИЛИНАДИГАН МАСАЛАЛАР

Маҳаллий мактабгача таълим режаси ва боланинг илк мактабгача ёшдаги таълим режаси ташкилотчи қарорига биноан, ушбу бобда ва йўриқноманинг бошқа бандларида тавсифланган мақсад ва тамойиллардан келиб чиққан ҳолда, "Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими тўғрисида"ги қонунга мувофиқ тузилади. Илк болалик таълими режасининг асосларида келтирилган ҳар бир асосий бобнинг охирида ушбу боб учун маҳаллий илк мактабгача ёшдаги болалик таълими режасида нима ҳал қилиниши ва тавсифланиши кераклиги кўрсатиб ўтилади. Асосий матндан маҳаллий мактабгача таълим режасини тузишда фойдаланиш мумкин. Бироқ, матндан маҳаллий даражада илк болалик таълимини амалга ошириш ва ривожлантиришга йўналтирадиган ва кўллаб-қувватлайдиган тарзда фойдаланиш жуда муҳимдир. Маҳаллий миқёсда илк мактабгача ёшдаги болалик таълимини ташкил этишнинг турли шакллари учун алоҳида режалар тузилиши мумкин. Хонадонларда ташкил этилган мактабгача таълим шакллари учун маҳаллий мактабгача таълим режалари ташкилотчилар билан ҳамкорликда ҳам тузилиши мумкин.

Илк болалик давридаги таълим режасида қайд этилган тамойиллар хусусий хизмат кўрсатувчи, ўзини-ўзи бошқарувчи ёки хизмат кўрсатувчи ташкилотнинг бутун фаолиятига тааллуқли бўлиши мумкин. Маҳаллий режа асосий режа асосида ишлаб чиқилади ва мунтазам равишда баҳоланади. Маҳаллий режани тузишда илк ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси қарор қабул қилади. Ривожланиш соҳасидаги соғлиқни сақлаш тизими ходимлари ва бошқа ҳамкорлар илк болалик таълим режасини тайёрлашда қайнашадилар. Илк ёшдаги болалар таълими режасини тайёрлашда маҳаллий режанинг ўзига хос хусусиятлар, илк болалик таълими турларини қандай ташкил этилганлиги, болаларга тегишли одатлар, ривожланиш мақсадлари ва бошқа маҳаллий режалар ҳисобга олинади. Маҳаллий илк мактабгача ёшдаги болалик таълими режасининг

бажарилиши қандай баҳоланади ва у қандай ишлаб чиқилади? Бу маҳаллий мактабгача таълим режасида тасвирланган маҳаллий нуқтаи назардан боланинг илк мактабгача ёш давридаги таълим режасини тайёрлаш жараёни ҳисобланади. "Илк ва мактабгача таълим тўғрисида"ги қонунга ва ушбу мезонларга мувофиқ тайёргарлик, мониторинг ва баҳолаш билан боғлиқ ҳамкорлик ва мажбуриятларни белгилайди. Илк мактабгача ёшдаги болалик таълимига оид махфий маълумотларни узатиш ва алмашиш билан боғлиқ амалиётлар маҳаллий нуқтаи назардан қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ маъмурий қарорларни ишлаб чиқиш жараёнида амалга оширилади.

ИЛК ВА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ РЕЖАСИНИНГ МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

Илк ва мактабгача таълим кўплаб вазифаларни ўз ичига олган ижтимоий хизматдир. Илк мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялашнинг вазифаси ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи васийлар билан ҳамкорликда болаларнинг ҳар томонлама ўсиши, ривожланиши ва таълим олишига ёрдам беришдир. Илк мактабгача ёшдаги таълим болаларнинг тенглигини таъминлайди. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида ўзлаштирилган билим ва кўникмалар болаларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлашга хизмат қилади. Бундан ташқари, илк мактабгача ёшдаги давридаги таълим ота-оналар ёки васийларни таълим жараёнида қатнашишларини қўллаб-қувватлайди, уларга меҳнат ва ўқишни ташкил этишда қатнашиш имконини беради.

ИЛК ЁШДАГИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МАЖБУРИЯТЛАРИ

Маҳаллий ўзини-ўзи бошқарувчи ташкилот мактабгача ёшдаги болалар таълимини маҳаллийлаштиришга кенг миқёсда иштирок этиши шарт. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини бу хизматлардан фойдаланувчиларга яқин ва маҳаллий эҳтиёжларга мос келадиган иш соатларида ташкил этишга

ҳаракат қилиш керак. Илк ва мактабгача ёш давридаги таълим тўғрисидаги қонунга кўра, илк мактабгача ёш давридаги таълим болалар боғчаси, оилавий болалар боғчаси ёки очиқ илк мактабгача ёшдаги болалар таълими фаолияти сифатида амалга оширилиши мумкин. Боланинг қонунда кўзда тутилган илк таълимни олиш ҳуқуқи болалар боғчасида ёки оилавий кундузги тарбия масканларида бериладиган илк таълимга нисбатан қўлланилади. Васий боланинг илк ёшдаги болалар таълимда иштирок этиши тўғрисида қарор қабул қилади. Мактабгача таълим ташкилотига қатнаётган бола қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда илк таълимда иштирок этиш имкониятига эга бўлиши керак. Илк болалик таълими давлат томонидан ташкил қилиши хусусий хизмат кўрсатувчи ташкилотларидан олиниши мумкин. Бошқа хизмат кўрсатувчи ташкилотларидан мактабгача таълим хизматларини сотиб олаётганда, сотиб олинadиган хизматлар талаб қилинадиган даражага мос келишига ишонч ҳосил қилиш керак. Илк ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси ўз зиммасига оладиган хизматларнинг мактабгача таълим тўғрисидаги низом ва илк ёшдаги болалар таълими режаси тамойилларига мувофиқ ташкил этилишини таъминлаш учун жавобгардир. Хусусий хизмат кўрсатувчи ахборот алмашишнинг ташкил қилишда раҳбарлик қилувчи шаҳар назорати органи ёки у томонидан тайинланган мансабдор шахс, вилоят маъмурияти, ижтимоий ва соғлиқни сақлашни лицензиялаш ва назорат қилиш агентлиги зиммасига юкланади. Маҳаллий бошқарув яъни ўзини-ўзи бошқарувчи идора боланинг она тили, фин, швед ёки сами тилларида эрта таълим олишини таъминлаши керак. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этишни тартибга солувчи мажбуриятлар Финляндия Конституцияси, илк мактабгача болалик давридаги таълим тўғрисидаги қонун ва Давлат Кенгашининг илк таълимни ташкил этиш тўғрисидаги қарори, шунингдек, Илк болалик давридаги таълим режаси тамойилларига асосланади. Маъмурият тўғрисидаги қонун ва Ҳокимият фаолиятининг ошкоралиги тўғрисидаги қонун илк таълимга ҳам тааллуқлидир. Финляндия конституциясига кўра, ҳеч ким жинси, ёши, келиб

чиқиши, тили, дини, эътиқоди, фикри, ногиронлиги ёки шахсга тегишли бошқа сабабларга кўра мақбул сабабларсиз бошқа лавозимга ўтказилиши мумкин эмас. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этишда Финляндия ўз зиммасига олган бошқа қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномалардан келиб чиқадиган мажбуриятлар ҳам ҳисобга олиниши керак. Буларга, Тенглик тўғрисидаги қонун, Тенглик тўғрисидаги акт, Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги Европа конвенцияси, БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияси, ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги БМТ конвенцияси, БМТнинг туб

аҳоли ҳуқуқлари тўғрисидаги декларацияси киради. Халқлар ва БМТнинг барқарор ривожланиш мақсадлари киради. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида иштирок этаётган бола, илк мактабгача ёшдаги болалар



таълим ташкилотчисидан ким бўлишидан қатъий назар, ёрдам олиш ҳуқуқига эга. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими инклюзивлик тамойилига мувофиқ ташкил этилади ва ривожлантирилади, бунда барча болалар, масалан, қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжлари, ногиронлиги ёки маданий келиб чиқишидан қатъий назар, таълим жараёнида иштирок этиш ҳуқуқига эга. Агар бола унинг ривожланиши ва таълим олиш жараёнида ёрдамга муҳтож бўлса, ижтимоий ва соғлиқни сақлашни қўллаб-қувватлаш ташкилотлари хизматларини оладиган бўлса, у ҳолда илк болалик таълими тўғрисидаги қонун, Ижтимоий ёрдам тўғрисидаги қонун, хизматлар ва қўллаб-қувватлаш чоралари тўғрисидаги қонун, Ногиронлик асослари, Ривожланаётган ногиронларга махсус ғамхўрлик тўғрисидаги қонун ва Соғлиқни сақлаш тўғрисидаги қонун, шунингдек, қонуннинг бошқа

турларига мувофиқ ижтимоий ва соғлиқни сақлаш хизматлари кўрсатилиши келтириб ўтилган.

Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг миллий мақсадлари "Болалик таълими тўғрисида"ги қонунда белгиланган.

Мақсадлар асосларни ва маҳаллий ва болаларнинг эрта болалар таълими режасини тайёрлаш, амалга ошириш ва баҳолашни бошқаради. Эрта болалик таълими тўғрисидаги қонунга кўра, эрта болалик таълимнинг мақсади:

1) ҳар бир боланинг ёши ва ривожланишига мос равишда ҳар томонлама ўсиши, ривожланиши, саломатлиги ва фаровонлигига кўмаклашиш;

2) боланинг таълим олиш шароитларини қўллаб-қувватлаш ва инклюзив таълим олишга мувофиқ умрбод таълим олиш ва таълим тенглигини амалга оширишга кўмаклашиш;

3) боланинг ўйинлари, ҳаракати, санъати ва маданий меросига асосланган кўп қиррали педагогик фаолиятни амалга ошириш ва ижобий таълим тажрибасини таъминлаш;

4) ривожланаётган, таълим олишга кўмаклашувчи, соғлом ва хавфсиз илк ёшдаги таълим муҳитини таъминлаш;

5) болалар ёшига мос келадиган иш усулларини танлаб олиш ва мактабгача ёшдаги болалар ўртасидаги доимий ўзаро яхши муносабатларни таъминлаш;

6) барча болаларга илк болалик даврида таълим олиш учун тенг имкониятлар бериш, тенглик ва гендер тенглигини тарғиб қилиш, умумий маданий анъаналарни, ҳар бирининг тил, маданий, диний мафкуравий келиб чиқишини тушуниш ва ҳурмат қилиш кўникмаларини таъминлаш;

7) боланинг индивидуал қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжини аниқлаш ва кўп тармоқли ҳамкорликда зарурат туғилганда эрта таълимда тегишли ёрдамни ташкил этиш;

8) боланинг ҳамкорлик қилиш ва ўзаро таъсир қилиш кўникмаларини ривожлантириш, боланинг тенгдошлар гуруҳида ишлашини рағбатлантириш ва уларни ахлоқий жиҳатдан масъулиятли ва барқарор фаолиятга, бошқа одамларга ҳурмат руҳида тарбиялаш ва жамият аъзолигига йўналтириш;

9) боланинг ўзи иштирок этиши ва унга таъсир қилиш имкониятини таъминлаш;

10) боланинг ҳар томонлама ривожланиши ва ҳар томонлама фаровонлиги учун бола, унинг ота-онаси ёки васийлари билан биргаликда ҳаракат қилиш, тарбия жараёнида уларни қўллаб-қувватлаш. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси боланинг васийларини турли хил иш режимларида илк таълимнинг мақсадлари ва фаолияти тўғрисида хабардор қилиши шарт. Васийга боланинг илк болалик давридаги таълимини режалаштириш, амалга ошириш ва баҳолашда иштирок этиш ва таъсир қилиш имконияти берилади. Бундан ташқари, васийларга мунтазам равишда маҳаллий ва бирликларга хос илк ёшдаги болалар таълимини режалаштириш ва баҳолашда иштирок этишлари мумкин. Болага берилиши мумкин бўлган ёрдамни режалаштириш ва баҳолашда васийнинг иштироки 5-бобда батафсил тавсифланган. Болаларнинг илк болалик таълимида иштироки оилаларнинг танловига, болаларнинг қонуний ҳуқуқларига ва эрта таълим ташкилотчисининг қарорига қараб ўзгаради. Маҳаллий режаларни тузишда буни ҳисобга олиш керак. Илк ёшдаги болалар таълимида ўқув муҳити боланинг ёши ва ривожланишини ҳисобга олган ҳолда ривожланадиган, таълим олиши учун қулай, соғлом ва хавфсиз бўлиши керак. Бинолар ва жараёнда фойдаланиладиган воситалар бола ёшига мос бўлиши ва уларнинг фойдаланиш имкониятини ҳисобга олишлари керак. Болалар боғчаси ёки оилавий боғчадаги болага тўлиқ овқатланиш таклиф қилиниши керак. Овқатлар тўғри ташкил этилиши ва доимий назорат қилиниши керак. Илк мактабгача ёш давридаги таълим диний, мафкуравий ва сиёсий жиҳатдан мажбурий эмас. Илк мактабгача ёшдаги болалик таълими тижорат мақсадида ишлатилмаслиги керак. Муқобил педагогика ёки махсус истиқболга

асосланган илк болалик таълими 6-бобда батафсил ёритилган. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида фаолият олиб борадиган педагог ходимлар малака талаблари тўғрисида чиқарилган низомлар асосида амалга оширилади. Маҳаллий ҳокимият органларида эрта таълимга бўлган эҳтиёжга мос келадиган махсус мактабгача таълим педагоги хизмати бўлиши керак. Педагогларнинг малакаси талабларига оид ўтиш даври қоидалари илк болалик таълими тўғрисидаги қонун асосида тартибга солинади. Илк мактабгача ёш давридаги таълимда ишлайдиган ходимлар меҳнатни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик билан боғлиқ бўлган шахсий маълумотларни қайта ишлаш ва маълумотларни ҳимоя қилиш қоидалари, шунингдек, болалар билан ишлайдиганларнинг жиноий келиб чиқишини текширишни тартибга солувчи қонунлар билан текширилади. Болалар зўравонлик ва бошқа таъқиблардан доимий ҳимояланиб борилади. Хавфсизликни тарғиб қилиш ишлари режага мувофиқ мунтазам равишда баҳоланиши керак. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этишда шаҳар ҳокимияти таълим, жисмоний тарбия ва маданият, ижтимоий таъминот, болаларни ҳимоя қилиш, болалар маслаҳати ва бошқа соғлиқни сақлаш учун масъуллар ва бошқа зарур ташкилотлар билан ҳамкорликда иш олиб бориши керак. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими билан шуғулланувчи ходимлари ижтимоий таъминот хизматларига мурожаат қилиш ва болаларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги ҳисоботни топшириш қоидаларига риоя қилишлари лозим.

БОЛАЛАР ҲУҚУҚЛАРИ

Бола ўзини фикрларини мустақил ифода этиш ва ўзида мавжуд ифода воситаларидан фойдаланган ҳолда тушуниш ҳуқуқига эга. Ҳар бир бола ғамхўрликдан фойдаланиш, яхши таълим олиши ва рағбатлантирувчи фикр-мулоҳазаларни эшитиши керак. Бола ўйнаши, ўйнаб ўрганиши ва ўрганган нарсасидан завқланиши, ўзининг фикрларидан келиб чиқиб ўзлигини кўра билиши ва дунёни тушуниши муҳимдир.

Соғлом ва барқарор турмуш тарзи

Мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялашнинг вазифаси болаларни саломатлик ва ривожланишига ёрдам берадиган турмуш тарзига йўналтиришдир. Болаларга ҳиссий қобилиятлари ва эстетик тафаккурини ривожлантириш имкониятлари тақлиф этилади. Мактабгача давридаги таълимда барқарор турмуш



тарзи тамойиллари тан олинади ва уларга риоя қилинади, бунда ижтимоий, маданий, иқтисодий ва экологик омиллар ҳисобга олинади. Мактабгача ёшдаги таълим экологик маданият, ижтимоий барқарорлик ва инсон ҳуқуқларини амалга оширишнинг зарурий шарти эканлигини тушунишлари учун учун пойдевор яратади. Болаларнинг оилавий ўзига хослиги ва оилавий муносабатлари ҳар бир бола ўз оиласи қадрли эканлигини ҳис қила оладиган тарзда қўллаб-қувватланади.

Оилаларнинг хилма-хиллиги

Мактабгача ёшдаги болаларни таълим режасининг асослари таълим мактабгача таълим концепцияси асосида тузилган бўлиб, унга кўра болалар бошқа одамлар ва атроф-муҳит билан ўзаро муносабатда асосида ривожланади ва таълим олади.

Турли оилалар ва оилаларнинг турли тиллари, маданиятлари, қарашлари ва динлари, урф-одатлари ва таълимга бўлган қарашларига касбий ёндошув, очиқ ва ҳурмат асосидаги муносабатни ташкил этилиши таълим соҳасида яхши ҳамкорлик қилиш учун шароит яратади.

Тенглик ва хилма-хиллик

Мактабгача ёшдаги болалик давридаги таълим жамиятдаги тенглик хилма-хиллик каби демократик қадриятларини тарғиб қилади. Болалар,

жинси, ижтимоий-маданий келиб чиқиши ёки бошқа шахсий сабаблардан катъи назар, ўз қобилиятларини ривожлантириш ва танлов қилиш имкониятига эга бўлиши керак. Педагоглар ташкилотда хилма-хилликни ҳурмат қиладиган муҳит яратиши керак. Мактабгача ёшдаги таълим жараёни турли хил маданий мерос ва қадриятларга асосланган бўлиб, у болалар, уларга ғамхўрлик қилувчилар ва ходимларнинг ўзаро таъсирида шаклланишда давом этади. Бола жамият ва гуруҳга аъзо бўлиши, эрта таълимда етарли даражада ва ўз вақтида ёрдам олиш ҳуқуқига эга. Бола турли йўллар билан маълумот олиш, ҳис-туйғуларини намоён қилиш, янги нарсаларни синаб кўриш ва ўрганиш ҳуқуқига эга.

ПЕДАГОГИК ЙЎНАЛТИРИЛГАН ИЛК МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА, ЎҚИТИШ ВА ҒАМХЎРЛИК ҚИЛИШ

Мактабгача ёшдаги болалар таълимида ўрганишнинг бошланғич нуқтаси болаларнинг олдинги тажрибалари, уларнинг қизиқишлари ва кўникмаларидир. Ўрганилиши керак бўлган янги нарсалар болаларнинг ривожланиш қобилиятлари, тажрибалари ва маданий келиб чиқиши билан боғлиқ бўлиши муҳимдир. Болалар ўзларини қулай ва хавфсиз ҳис қилганларида яхшироқ ўрганадилар. Ижобий ҳиссий тажрибалар ва ўзаро



муносабатлар таълим олишга ёрдам беради. Тенгдошлар гуруҳи ва жамиятга мансублик тажрибаси боланинг ўрганиши ва инклюзияси учун марказий ўринни эгаллайди. Болаларни таълим олиш жараёнида педагогларнинг кўрсатмалари ва ёрдамни олишлари керак. Болаларнинг қизиқарли ва мақсадга йўналтирилган фаолиятлар билан шуғулланиши уларни кўпроқ ўрганишга ундайди. Ҳар бир бола ўз фаолиятдан муваффақият ва қувонч олиши, ҳамда тарбияланувчи сифатида ўз тажрибасига эга бўлиши керак. Илк болалик даври таълим режасининг асосларида педагогик қарашлар болани, болаликни ва таълим олиш жараёнини тушунишга асосланади. Педагогика бу – болаларнинг ривожланиши ва билим олишини амалга ошириш учун тажрибали ходимлар томонидан профессионал равишда бошқариладиган ва амалга ошириладиган кўп тармоқли, айниқса таълим ва илк болалик таълими илмий билимларга асосланган, режалаштирилган ва мақсадга йўналтириладиган фаолият бўлиб, болалар бир вақтнинг ўзида кўплаб кўникмаларни ўрганадилар ва билим оладилар. Мактабгача ёшдаги болалик давридаги таълимда ўйиннинг бола учун ўзига хос қийматини, шунингдек, унинг таълим ва болаларнинг умумий ривожланиши ва фаровонлигидаги педагогик аҳамиятини тушуниш керак.

Болалар табиатан қизиқувчан бўлганлиги боия янги билимларни ўрганишни, ўрганилганларни такрорлашни хоҳлашади. Ўрганиш яхлит ва ҳамма жойда содир бўладиган ҳодисадир. У билим, кўникма, ҳаракат, ҳис-туйғу, ҳиссий идрок, тана тажрибаси, тил ва тафаккурни бирлаштиради. Ўрганиш, масалан, болалар ўз атроф-муҳитини кузатиш ва бошқаларнинг ҳаракатларига тақлид қилишда содир бўлади. Шунингдек, болалар ўйнаш, ҳаракат қилиш, изланиш, турли меҳнат вазифаларини бажариш, ўзларини ифода этиш ва санъатга асосланган фаолиятда ўрганадилар. Мактабгача ёш давридаги таълим ходимлар, болалар ва атроф-муҳитнинг ўзаро таъсири натижасида амалга оширилади. Бу эрта таълим, ўқитиш ва ғамхўрликни бир бутунликда ташкил қилишга имкон беради. Ушбу уч ўлчовни концептуал жиҳатдан алоҳида, аммо амалий жараён деб ҳисоблаш мумкин бўлади.

Бутун мактабгача ёшдаги болалар таълимида педагогикага алоҳида эътибор бериш педагогик тажриба ва болаларнинг ўқиши ва ривожланиши таъминлаш бўйича ходимларнинг умумий тушунчасини талаб қилади.

Кенг тажриба: ҳаракатда улар бир-бирига боғланади. Бу боланинг ўсиши, ривожланиши ва ўрганишини рағбатлантиришга комплекс ёндашув имконини беради. Турли ёшдаги болалар фаолиятида ва илк болалик



таълимнинг турли шаклларида таълим, ўқитиш ва ғамхўрлик турли йўллар билан таъкидланади.

Таълим ёрдамида болалар ўз фикрларини шакллантиришга ва мамлакатда ҳукмрон бўлган фикрлаш ва ҳаракат усуллари танқидий баҳолашга, шунингдек, ахлоқий жиҳатдан барқарор ҳаракат қилишга йўналтирилади. Таълимнинг тарбиявий вазифаси — болаларнинг ўз ҳаракатларининг бошқа одамларга ва атроф-муҳитга таъсирини идрок этишни ўрганадиган тарзда болаларнинг шахсиятини шакллантиришга онгли равишда раҳбарлик қилишдир. Болаларнинг ривожланиши кўллаб-қувватланади, шунда улар ҳаракат қилишни ўрганишади ва ўз қобилиятларини бошқаларнинг манфаати учун ишлатишади. Таълим болаларнинг ривожланаётган қобилиятлари, қизиқишлари, кучли томонлари ва индивидуал ёрдам эҳтиёжларини ҳисобга олади. Бундан ташқари, ўқитиш таълим муҳити кенг компетенция педагогик фаолият ва болаларни кўллаб-қувватлаш учун белгиланган мақсадларга асосланади.

Ғамхўрлик – бу асосий жисмоний эҳтиёжлар ва ҳиссий ғамхўрлик. Мақсад — бола ўзини қадрли, тушунилган ҳис қилиши ва бошқа одамлар билан боғланганлигини ҳис қилишидир. Ўзаро ва ҳурмат асосига қурилган мулоқот, шунингдек, ижобий яқинлик яхши ғамхўрлик қилиш учун асос

бўлади. Овқатланиш, кийиниш ва ечиниш, дам олиш ва гигиена қоидаларига риоя қилиш каби кундалик такрорланадиган вазиятлар бола кун тартибининг асоси ва педагогик фаолиятнинг бир қисмидир. Мактабгача ёшдаги болалик давридаги таълимдаги ғамхўрлик ҳолатлари ҳар доим бир вақтнинг ўзида таълим ва тарбиявий вазиятлар бўлиб, уларда, масалан, ўзаро таъсир қилиш кўникмалари, ўз-ўзини парвариш қилиш кўникмалари, вақтни бошқариш ва яхши одатлар ўрганилади.

Таълим – бу маданий қадриятлар, урф-одатлар ва меъёрлар узатиладиган, шакллантириладиган ва янгиланадиган фаолият. Таълим мақсадининг бир қисми маданий мерос, муҳим қадриятлар ва анъаналарни келажак авлодга етказишдир.

Ўқитишнинг бошланғич нуқтаси илк мактабгача ёшдаги болалик таълим режасининг асосларида белгиланган таълим концепциясидир. Ўқитишнинг мақсади болаларнинг ўқишини ривожлантириш ва болаларга ўзлари, бошқа одамлар ва атрофдаги дунё ҳақида маъно яратишга ёрдам беришдир. Мактабгача ёшдавридаги таълимда болалар мамлакат ҳақида янги нарсаларни ўрганишга ва турли хил таълим усулларида фойдаланишга йўналтирилади. Ўқитиш болаларнинг табиий қизиқиши ва кашф қилиш истагини қўллаб-қувватлайди ва ундан фойдаланади.

Мактабгача ёшдаги болалар таълимида болаларнинг кенг кўламли компетенцияларини ривожлантириш учун пойдевор яратилади. Кенг қамровли компетенция билимлар, кўникмалар, қадриятлар, муносабатлар ва иродалар йиғиндисидан иборат. Компетенция билим ва кўникмалардан фойдаланиш, вазият талабига кўра ҳаракат қилиш қобилиятини ҳам англатади.

Илк мактабгача ёшдаги болаларда фикрлаш ва ўрганиш қобилиятлари — фикрлаш ва ўрганиш маданий компетентлик, ўзаро таъсирни ифодалаш, ўз-ўзига хизмат кўрсатиш ва кундалик кўникмалар, таълим жараёнидаги иштирок ва болалар томонидан қабул қилинган қадриятлар ходимларнинг ўзаро таъсирида шаклланишда давом этади.

ҲУҚУҚИЙ (ҚОНУНИЙ) КОМПЕТЕНЦИЯ, ЎЗАРО ТАЪСИР ВА ИФОДА

Болалар маданий, тил ва мафкуравий жиҳатдан хилма-хил дунёда ўсади. Бу ижтимоий ва ўзаро муносабат кўникмалари ҳамда маданий компетенциянинг муҳимлигини таъкидлайди. Компетенция турли нуқтаи назарларни тинглаш, тан олиш ва тушуниш қобилиятини, шунингдек, ўз кадриятлари ва муносабатларини акс эттиришни ўз ичига олади. Таъсир қилиш кўникмалари ўзини ифода этиш ва бошқаларни тушуниш қобилиятининг ўзгариши шахсият, фаолият ва фаровонлик учун муҳимдир. Турли маданий ва мафкуравий келиб чиқишига мансуб кишилар билан самарали мулоқот қилиш ўзининг ва бошқаларнинг маданий ва мафкуравий келиб чиқишини тушуниш ва ҳурмат қилишни талаб қилади. Илк болалик давридаги таълимнинг вазифаси болаларнинг маданий компетенциясини, уларнинг ўзаро таъсири ва ифода этиш қобилиятларни ривожлантириш, ўз ўзини парвариш қилиш, соғлиқ ва хавфсизлик билан боғлиқ кўникмалар ҳар бир киши учун муҳимдир. Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг вазифаси болаларнинг фаровонлиги ва хавфсизлиги билан боғлиқ кўникмаларни мустаҳкамлаш ва уларни барқарор турмуш тарзига мувофиқ йўналтиришдир. Илк мактабгача ёш давридаги таълим болаларнинг келажакка ижобий муносабатини қўллаб-қувватлайди.

Болаларнинг мустақиллигини босқичма-босқич ошириб бориш қўллаб-қувватланади. Болаларга ёрдам берилади ва керак бўлганда ёрдам сўрашга ундаш лозим. Болалар билан кийиниш, овқатланиш ва шахсий гигиена каби турли кўникмалар ўрганиб борилади.

Таълимий саводхонлик

Кўп саводхонлик маданий жиҳатдан хилма-хил тадбирларни ва атрофдаги дунёни тушуниш, шунингдек, ўзаро таъсир қилиш нуқтаи назаридан асосий маҳоратдир. Болаларга илк мактабгача ёш давридаги таълим муҳотида яқин атрофдаги табиат ва воқеликка масъулиятли муносабатда бўлим тавсия этилади. Болалар билан уларнинг ривожланишига

ёрдам берадиган масалалар, дам олиш, овқатланиш, жисмоний машқлар ва ақлий ривожланишнинг аҳамияти муҳокама қилинади. Болаларнинг ҳиссий қобилиятлари, ҳиссиётларни идрок этиш, билиш ва уларга ном беришни ўрганганда мустаҳкамланади. Кўп саводхонлик тушуниш жараёнига асосланади, унга кўра турли матнлар ёзма, оғзаки, аудиовизуал ёки рақамли шаклда бўлиши мумкин. У расм саводхонлиги, рақамли саводхонлик, медиа саводхонлиги ва асосий саводхонлик каби турли саводхонлик кўникмаларини ўз ичига олади. Кўп саводхонлик фикрлаш ва ўрганиш қобилиятлари билан чамбарчас боғлиқ. Болалар билан биз нарсаларни номлаймиз ва турли тушунчаларни ўрганамиз. Болалар турли муҳитларда, шу жумладан рақамли муҳитда хабарларни ўрганиш, фойдаланиш ва ишлаб чиқаришга даъват этилади. Кўп саводхонликни шакллантириш учун болалар катталар моделига, бой матнли муҳитга, болалар томонидан яратилган турли маданиятларга ва болалар учун мос маданий хизматларга муҳтож. Кўп саводхонлик турли хабарларни талқин қилиш ва ишлаб чиқариш кўникмаларини англатади. Кўп саводхонлик болалар ва оилаларнинг кундалик ҳаётида, ўзаро муносабатларида ва ижтимоий иштирокида зарур. Кўп саводхонлик болаларнинг таълимдаги тенглигини таъминлайди. Эрта болалик давридаги таълимнинг роли бу кўникмаларни ривожлантиришга ёрдам беришдир. Болалар билан таълим жараёнида рақамли технологияларнинг кундалик ҳаётдаги ролини ўрганамиз ва кузатамиз.

Рақамлилик бола ўсадиган жамиятнинг бир қисмидир. Рақамли компетенция одамлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар, жамиятда ишлаш ва ўрганиш учун зарур. Рақамли компетенцияни кучайтириш болалар учун таълим тенглигига ёрдам беради. Эрта болалик давридаги таълимнинг вазифаси оилалар билан ҳамкорликда боланинг рақамли тушунчасини қўллаб-қувватлашдир.

Болалар, ўзларининг ва бошқаларни ҳурмат қилиш ва ҳимоя қилишга қаратилган. Рақамли воситалар, иловалар, муҳитлар, ҳужжатлар, ўйинлар, ўзаро таъсирлар, ўйинлар, тадқиқотлар, ҳаракат, бадий тажриба ва ишлаб

чиқаришда қўлланилади. Рақамли воситалардан фойдаланган ҳолда ўзингиз ва бошқа болалар билан биргаликда машқ қилиш, тажриба қилиш ва контент яратиш имкониятлари болаларнинг ижодий фикрлаш ва ҳамкорлик қобилиятларини, ривожлантиради. Ходимлар болаларни рақамли муҳитдан кўп қиррали, масъулиятли ва хавфсиз фойдаланишга йўналтиради.

Иштирок этиш ва таъсир қилиш

Болалар ўзаро муносабатлар, кўникмаларини ва умумий қоидалар, келишувлар ва ишончнинг аҳамиятини ўрганадилар. Ходимлар ҳар бир боланинг иштирок этиш ва таъсир қилиш имкониятига эга бўлишини таъминлайди. Иштирок этиш ва таъсир этиш орқали болаларнинг ўз-ўзини англаши ривожланади, ўзига бўлган ишончи ошади, жамиятда зарур бўлган ижтимоий кўникмалар шаклланади. Илк ёшдаги болалар таълими тўғрисидаги қонунга мувофиқ мақсадлар, кадриятларни ўрганишни тушуниш кенг имкониятдир. Болалар билан ҳурмат билан муносабатда бўлиш, уларнинг фикр-мулоҳазаларини тинглаш ва ташаббусларга жавоб бериш болаларнинг иштироки ва таъсир этиш кўникмаларини мустаҳкамлайди. Педагоглар болалар билан биргаликда тадбирларни режалаштирадилар, амалга оширадилар ва баҳолайдилар. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимни ташкил этиш ва фаолиятнинг турли шакллари ва улар ўртасидаги маҳаллий нуқтаи назардан ҳамкорлик бола эрта таълимни бошлаганида, эрта таълим даврида мактабгача таълим ташкилоти ёки бошқа эрта таълим муассасаси ёки бошқа гуруҳга кўчиб ўтганда маҳаллий ўтиш амалиёти амалга оширилади.

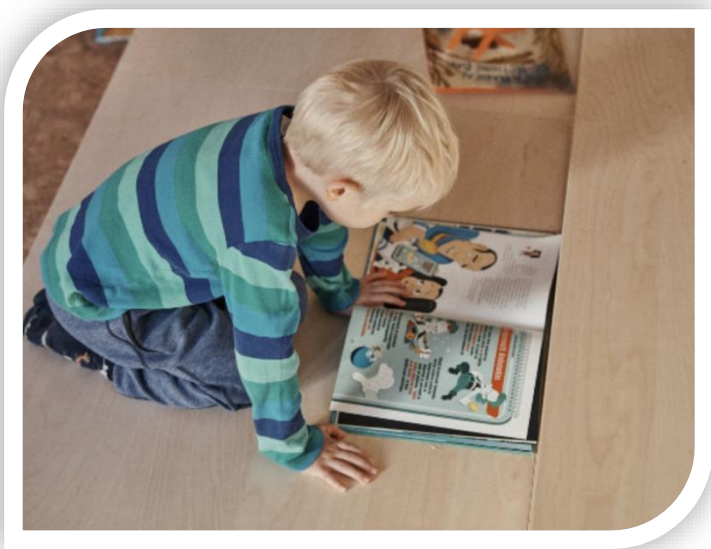
Бундай қисмларга қуйидагилар киради:

демократияни амалга оширишнинг марказий тамойиллари. Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг роли болаларнинг иштирок этиш ва таъсир қилиш қобилиятларини ривожлантиришга ёрдам бериш ва ўз-ўзини ташаббускорликни рағбатлантиришдан иборат. Бу маҳаллий мактабгача таълим режасида белгиланган мактабгача таълимнинг вазифалари ва умумий мақсадлари нимани англайтишини ва турли хил иш режимларида илк

мактабгача болалик таълимга қаратилган мақсадларни амалга оширишга қандай ғамхўрлик қилиш мумкинлигини муҳокамадан ўтказилади. Фаол ва масъулиятли иштирок, таъсир демократик ва барқарор келажак учун асос яратади. Бу шахсдан жамият фаолиятида иштирок этиш малакаси ва истагини, ўзининг таъсир қилиш имкониятларига ишончни талаб қилади. Болалар ҳуқуқлари ўз ҳаётига тааллуқли масалаларда эшитиш ва иштирок этишни ўз ичига олади. Булар илк болалик таълимида ҳурмат қилинади.

Мақтабгача ёшдаги таълим миллий маданияти

Миллий маданият — бу жамиятнинг ўзаро таъсирида шаклланадиган тарихий ва маданий шаклланган фаолият усули. Илк ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси ва мақтабгача таълимга раҳбарлик қилувчи шахсларнинг вазифаси илк болалик таълимининг турли фаолият шакллари ва бўлимларида ишлаш маданиятини ривожлантириш ва баҳолаш учун шарт-шароитларни яратишдир. Амалий маданиятни ривожлантиришнинг



бошланғич нуқтаси инклюзив илк болалик таълими бўлиб, унда ҳар бир бола ўзининг ноёб шахси ва жамият аъзоси сифатида ҳаракат қилиши, ривожланиши ва таълим олиши мумкин.

Илк мақтабгача ёшдаги болалар таълимида амалий маданияти бошқа

жиҳатларга асосланган бир бутун кадриятлар ва тамойиллар меҳнатга йўналтирилган меъёр ва мақсадларни талқин қилиш ўқув муҳити ва иш усуллари ҳамкорлик ва унинг турли шакллари ўзаро таъсири ва педагогларнинг малакаси, профессионаллик ва ривожланиш ёндашуви бошқарув тузилмалари ва амалиётини ташкил этиш, режалаштириш, амалга

ошириш ва амалий ишларни баҳолашдир. Миллий маданият онгли, онгсиз ва баъзан беихтиёр танланган омиллар таъсирида шаклланади. Жамиятнинг барча аъзолари фаолият маданиятига таъсир қилади ва у ўз навбатида унинг маъноси тан олинган ёки тан олинмаганидан қатъий назар, жамиятнинг барча аъзоларига таъсир қилади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида барча иш усуллари боланинг ривожланиши ва ўрганишига ёрдам бериши керак. Сиз уларни педагогик жиҳатдан ҳам оқлай олишингиз керак. Ходимлар ўзларининг хатти-ҳаракатлари ва ўзаро муносабатлари илк ёшдаги таълим жамиятининг қадриятлари, муносабати ва урф-одатларини ўзлаштирган болалар учун намуна сифатида ўтказилишини билишлари муҳимдир.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг фаолият маданияти инклюзивлик тамойилларига мувофиқ шакллантирилади ва у педагогик фаолиятни амалга ошириш билан ҳар томонлама боғлиқдир. Инклюзив фаолият жараёни болаларнинг таълимда иштироки ва ўрганишига ёрдам беради ва барча болаларнинг турли эҳтиёжларини қондиради. Ҳар бир бола ўз тенгдошлари билан биргаликда кучли томонлари ва ижобий таълим тажрибаси ёрдамида гуруҳга аъзо бўлиш, қўшма тадбирларда иштирок этиш ва ўз салоҳиятини ошириш ҳуқуқига эга. Болаларга мос ўқув вазифалари тақлиф этилади ва улар учун зарур ёрдам кўрсатилади. Ўқув муҳити баҳоланади ва улар мос бўлиши учун болалар билан биргаликда ишлаб чиқилади. Менежмент илк ёшдаги болалар таълимининг фаолият маданиятига, унинг ривожланишига ва сифатига марказий таъсир кўрсатади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини бошқаришнинг бошланғич нуқтаси ҳар бир боланинг фаровонлиги ва ўрганишини рағбатлантиришдир. Миллий маданиятни ривожлантириш ва унинг инклюзивлиги педагогикани бошқаришни талаб қилади, бу илк ёшдаги болалар таълимини мақсадга йўналтирилганлиги ва уни режалаштириш асосида бошқариш, баҳолаш ва ривожлантиришдир. У педагоглар учун яхши меҳнат шароитлари, касбий маҳорат ва таълим, педагогик фаолиятдан фойдаланиш ва ривожлантириш учун шароит яратадиган барча чораларни ўз ичига олади.

МИЛЛИЙ МАДАНИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА УНИ БОШҚАРАДИГАН ТАМОЙИЛЛАР

Жамиятнинг фаолият маданияти доимо ўзгариб туради ва у эрта ёшдаги болаларни тарбиялаш мақсадларини амалга оширишни кўллаб-қувватлайдиган тарзда баҳоланади ва ривожлантирилади. Умумий мақсадларга интилиш ўрганишнинг кадрият базасини ва



тушунишни амалга оширишга ёрдам беради. Миллий маданиятнинг таъсири ҳақида фикр юритиш ва унинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш ва тузатиш тизимли маданиятни ривожлантиришнинг муҳим қисмидир. Инклюзив мактабгача ёшдаги болалар таълимини амалга оширишнинг зарурий шартлари юқори сифатли педагогик, махсус педагогик маҳорат ва фаолият, болаларнинг фаровонлиги ҳақида ғамхўрлик қилиш, ходимларнинг инклюзивлик тамойилларига содиқлигини ўз ичига олади. Инклюзив тизимли маданиятни амалга ошириш инклюзивликни амалга оширишни бошқариш, ишлаб чиқиш ва баҳолашни талаб қилади. Бошқарувчи профессионал муҳокама учун тузилмаларни яратиш орқали инклюзив тизимли маданиятни тарғиб қилади. Бундан ташқари, бошқарувчи меҳнат жамоасини умумий фаолият маданиятини мунтазам равишда ривожлантириш ва янгилашга ундайди. Бошқарувчи томонидан педагогларнинг тажрибасини ривожлантириш ва фикр алмашиладиган ўқув муҳитини яратишни кўллаб-қувватлайди. Мақсад шундан иборатки, умумий тизимли концепция ва тизимли мақсадлар амалиётда ўз аксини топади. Бошқарувчи илк ёшдаги болалар таълимининг фаолият маданиятига, унинг ривожланишига ва марказий таъсир кўрсатади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини бошқаришнинг бошланғич нуқтаси ҳар бир боланинг ривожланиши ва

ўрганишини рағбатлантиришдир. Миллий маданиятни ривожлантириш ва унинг инклюзивлиги педагогикани бошқаришни талаб қилади, бу илк ёшдаги болалар таълимини мақсадга йўналтирилган ва режалаштирилган бошқариш, баҳолашдир. У ходимлар учун яхши меҳнат шароитлари, касбий маҳорат ва таълим, педагогик фаолиятдан фойдаланиш ва ривожлантириш учун шароит яратадиган барча чораларни ўз ичига олади. Боланинг манфаатларини таъминлаш учун болалар билан алоҳида ишланади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими мақсадларини қўллаб-қувватлайдиган фаолият маданияти болаларнинг ривожланиши, ўрганиши, иштирок этиши, хавфсизлиги, фаровонлиги ва барқарор турмуш тарзи учун қулай шарт-шароитларни яратади.

Узлуксиз ривожланишнинг асосий шарти ходимларнинг ўз фаолиятига таъсир қиладиган кадриятлар, маълумотлар ва эътиқодларнинг маъносини тушуниши ва уларни қандай баҳолашни билишидир. Ривожланишда бошқаларни ҳурмат қиладиган, бутун жамиятни қамраб оладиган ва ишончни мустаҳкамлайдиган мулоқот муҳим аҳамиятга эга. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини режалаштириш, ташкил этиш ва ривожлантиришда боланинг манфаатларини ҳисобга олиш керак.

Кадриятлар базаси, таълим концепцияси, кенг қамровли компетенция мақсадлари топшириқни ёки вазифани тез ва амалий ҳал этиш маданияти, педагогик фаолиятни режалаштириш, амалга ошириш ва баҳолаш, болаларни қўллаб қувватлаш билан боғлиқ бўлимларда ҳисобга олинади ва чуқурлаштирилади.

МИЛЛИЙ МАДАНИЙ КОМПЕТЕНЦИЯ, ЎЗARO TAЪCИP BA ИФОДА ЎЗ-ЎЗИНИ ТАРБИЯЛАШ ҚИЛИШ BA КУНДАЛИК КЎНИКМАЛАР

Болалар маданий, тил ва мафкуравий жиҳатдан хилма-хил дунёда ўсади. Бу ижтимоий ва ўзаро муносабатлар кўникмалари ва миллий маданий компетенциянинг муҳимлигини таъкидлайди. Компетенция турли нуқтаи назарларни тинглаш, тан олиш ва тушуниш қобилиятини, шунингдек, ўз қадриятлари ва муносабатларини акс эттириш қобилиятини ўз ичига олади. Таъсир қилиш кўникмалари ва ўзини ифода этиш ва бошқаларни тушуниш қобилиятининг ўзгариши шахсият, фаолият ва ривожланиш учун муҳимдир.

Турли маданий ва мафкуравий келиб чиқишига мансуб кишилар билан самарали мулоқот қилиш ўзининг ва бошқаларнинг маданий ва мафкуравий келиб чиқишини тушуниш ва ҳурмат қилишни талаб қилади.



Мақтабгача болалик давридаги таълимнинг вазифаси болаларнинг маданий компетенциясини, уларнинг ўзаро таъсири ва ифода этиш қобилиятларини ривожлантиришдир. Болалар маданий, тил ва мафкуравий жиҳатдан хилма-хил дунёда ўсади.

Бу ижтимоий ҳамда ўзаро муносабатлар кўникмалари ва маданий компетенциянинг муҳимлигини таъкидлайди.

Компетенция турли нуқтаи назарларни тинглаш, тан олиш ва тушуниш қобилиятини, шунингдек, ўз қадриятлари ва муносабатларини акс эттириш

қобилиятини ўз ичига олади. Таъсир қилиш кўникмалари ва ўзини ифода этиш ва бошқаларни тушуниш қобилиятининг ўзгариши шахсият, фаолият ва ривожланиш учун муҳимдир. Турли маданий ва мафкуравий келиб чиқишига мансуб кишилар билан самарали мулоқот қилиш ўзининг ва бошқаларнинг маданий ва мафкуравий келиб чиқишини тушуниш ва ҳурмат қилишни талаб қилади. Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг вазифаси болаларнинг маданий компетенциясини, уларнинг ўзаро таъсири ва ифода этиш қобилиятларини ривожлантиришдир. Муваффақиятларга эришинг ва бошқаларни рағбатлантиришни ўрганинг. Болалар, шунингдек, сабр-тоқатли бўлишга ва муваффақиятсизликлардан тушкунликка тушмасликка ва турли вазиятларда ечим топишга даъват этилади. Уларга диққатини маълум мақсадга йўналтириш тавсия этилади. Кундалик жисмоний фаоллик болаларнинг фикрлаши ва ўрганишини қўллаб қувватлайди. Фаолиятнинг педагогик хужжатлари ва биргаликдаги мулоҳаза болаларнинг ўрганишларини кузатишга ва уларнинг кучли томонларини аниқлашга ёрдам беради. Бу болаларнинг ўз қобилиятларига бўлган ишончини мустаҳкамлайди.

Болаларнинг мустақиллигини босқичма-босқич ошириш қўллаб-қувватланади. Болаларга ёрдам берилади ва керак бўлганда ёрдам сўрашга ундалади. Болалар билан кийиниш, овқатланиш ва шахсий гигиена каби турли кўникмалар ўрганилади. Ўз-ўзини парвариш қилиш, соғлиқ ва хавфсизлик билан боғлиқ кўникмалар ҳар бир киши учун муҳимдир. Илк болалик давридаги таълимнинг вазифаси болаларнинг фаровонлиги ва хавфсизлиги билан боғлиқ кўникмаларни мустаҳкамлаш ва уларни барқарор турмуш тарзига мувофиқ танлашга йўналтиришдир. Мактабгача ёш давридаги таълим болаларнинг келажакка ижобий муносабатини қўллаб-қувватлайди.

Амалий, касбий маданиятни ривожлантириш ва уни бошқарадиган тамойиллар

Жамиятда маданиятнинг фаолияти доимо ўзгариб туради ва у илк

мактабгача ёшдаги болалик даврида болаларни тарбиялаш мақсадларини амалга оширишни қўллаб-қувватлайдиган тарзда баҳоланади ва ривожлантирилади. Умумий мақсадларга содиқлик қадриятлар базасини ўрганиш контсепциясини амалга оширади. Амалий-касбий маданиятининг таъсири ҳақида фикр юритиш ва унинг таъсир қилувчи хусусиятларини аниқлаш ва тузатиш амалий-касбий маданиятни ривожлантиришнинг муҳим қисмидир. Узлуксиз ривожланишнинг асосий талаби ходимларнинг ўз фаолиятига таъсир қиладиган қадриятлар, маълумотлар ва эътиқодларнинг маъносини тушуниши ва уларни қандай баҳолашни билишидир.

Ривожланишда бошқаларни хурмат қиладиган, бутун жамиятни қамраб оладиган ва ишончни мустаҳкамлайдиган мулоқот муҳим аҳамиятга эга.

Илк мактабгача ёш давридаги болалар таълимини режалаштириш, ташкил этиш ва ривожлантиришда боланинг манфаатларини ҳисобга олиш керак. Боланинг манфаатлари алоҳида, нуқтаи назаридан кўриб чиқилиши керак ҳар бир ҳолатда ва вазиятга қараб ташкилот бошқарувчиси томонидан профессионал муҳокама учун тузилмаларни яратиш орқали инклюзив амалий-касбий маданиятни тарғиб қилиши лозим. Бундан ташқари, бошқарувчи жамоани умумий фаолиятни, маданиятини мунтазам равишда ривожлантириш ва янгилашга эътибор қаратиши керак. Бошқарувчи тарбиячи—педагогларни тажрибаларини ривожлантириладиган ва тажриба алмашиладиган ўқув марказига айланишини таълим жараёнида қўллаб-қувватланади. Мақсад шундан иборатки, умумий тизимли контсепция ва тизимли мақсадлар амалиётда ўз аксини топади. Бошқарувчи умумий иш амалиётларини мунтазам равишда кузатиш ва баҳолаш учун жавобгардир. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг фаолият маданияти бир нечта тамойиллар асосида ривожлантирилади.

ТАРБИЯЧИ ПЕДАГОГЛАРНИНГ УМУМИЙ ВА АМАЛИЙ-КАСБИЙ-МАДАНИЯТИ ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТИНИНГ АСОСИ СИФАТИДА

Илк мактабгача ёшдаги болалик таълими болалар ва тарбиячи педагогларни биргаликда бир-бирдан ўрганадиган жамоа сифатида ишлайди. Таълимда турли одамлар, фикрлар ва турлича ҳис-туйғулар мавжуд. Таълим жараёни болалар ва тарбиячи педагоглар ўз фикрларини жасорат билан баҳам кўришга ва ишлашнинг янги усулларини синаб кўришга ундайди. Доимий равишда ўз фаолиятини баҳолайдиган ва ривожлантирадиган жамият – ходимлар ўз-ўзини синовдан ўтказди ва ўзининг кучли томонларини тан олади ва ундан фойдаланади. Таълим жараёнида ўринли хатти-ҳаракатлар кадрланади.



Жамият тажриба, ҳаракат ва қатъиятни рағбатлантиради, шунингдек, хатоларга йўл қўймасликни талаб этади. Биргаликда ишлаш ва инклюзия тажрибаси жамиятни мустаҳкамлайди.

Педагог тарбиячилар ўз-ўзини баҳолашга, билим ва кўникмаларни алмашишга ва шу билан бирга касбий маънавиятни ривожлаништиришга ҳаракат қилади. Мақсад ва вазифалар ҳақида фикр юритиш ва васийлар-отаналар, бошқа ҳамкорлар томонидан мунтазам баҳоланиши, фикр-

мулоҳазалар жамиятда – тарбиячи педагогларни таълим олишига ёрдам беради. Ўрганиш, ишлаб чиқариш фаолиятлари, баҳолаш ва тадқиқотлар натижасида олинган маълумотлардан фойдаланиш орқали таъминланади.

Ўйин жараёнини рағбатлантиришнинг фойдали жиҳатлари

Ўйинни ўрганиш ва рағбатлантириш бола учун муҳимлигини биламиз. Тарбиячи- педагоглар ўйинни чеклайдиган омилларни аниқлайди ва ўйинни рағбатлантирадиган омилларни ишлаб чиқади. Болалар ва тарбиячи- педагоглар биргаликда ишлаш ва ўйнаш қувончини ҳис қилишлари мумкин. Ўйинни кўриш ва эшитиш мумкин. Ўйин болаларнинг ташаббусини ва тажрибалари оширади. Ўйин вақтида болалар тинчланади. Ўйин болалар ва катталарни диққатини ўйинга жамлашга ёрдам беради.

Илк мактабгача ёш даврида таълим фаолияти, маданияти, ходимлар ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни ота-оналар ва атроф-муҳит билан ўзаро муносабатни ўз ичига олади. Жамият аъзолари бир-бирини ҳурмат қилади ва ҳамкорликни



қадрлайди. Жамият – тарбиячи педагог болаларни яхши муносабатда бўлишга ва ҳаракат қилишга ундайди. Тарбиячи- педагоглар болаларнинг тенгдошлари билан муносабатларини муваффақиятли ўрнатишга ёрдам беради ва дўстона алоқаларни ривожлантиради. Болалар ўртасидаги низолар ҳал қилинади ва уларни ҳал қилишнинг конструктив усуллари ўрганилади.

Инклюзивлик, тенглик ва маданият

Инклюзивлик ва тенглик барча фаолиятларда илгари сурилади. Болалар, тарбиячи-педагоглар ва ота-оналарнинг ташаббуслари, қарашлари ҳамда фикрлари қадрланади. Бу инклюзияга ёрдам берадиган усуллар ва тузилмаларни онгли равишда ишлаб чиқишни талаб қилади. Болаларнинг

жамиятдаги ҳуқуқлари, масъулият ва танлов оқибатлари ҳақидаги тушунчалари иштирок этиш орқали ривожланади. Инклюзивлик болаларнинг сезгир, эшитиш ва кўришнинг ижобий тажрибаси билан мустаҳкамланади. Болалар ва ота-оналар иштирокидаги тадбирларни режалаштириш, амалга ошириш ва баҳолашда кўмакдош бўлади. Бу ҳар бир ходим учун муҳим жараёндир.

Жамият аъзолари шахс билан боғлиқ бўлган омиллардан қатъи назар уларга тенг муносабатда бўлади. Тенглик бир хилликни англатмайди. Амалий-касбий маданиятни ривожлантириш нуктаи назаридан тенглик ва тенгликка бўлган муносабат ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бундан ташқари, тили, этник келиб чиқиши, нуктаи назари, ногиронлиги, жинси ва унинг хилма-хиллиги билан боғлиқ муносабатлар, нутқ, имо-ишоралар, ҳаракатлар ва фаолият усулларида қандай ақс этишини ҳисобга олиш керак. Ўзаро таъсир ва тилдан фойдаланиш моделлари, шунингдек, стереотипик тахминларга кўра ҳаракат қилиш усуллари болаларга ўргатилади. Илк мактабгача ёш авридаги таълимда гендер тенглик муҳим ўрин тутаяди. Тарбиячи-педагоглар болаларни гендер жиҳатдан ёки шахс сифатида умумлаштирилган эътиқодлари билан боғлиқ жиҳатлари, роллар ва олдиндан тахминларсиз танлов қилишга ундайди.

педагоглар болаларнинг бир-бирларини камситувчи хусусиятларини тан оладилар ва уларга хушмуомалалик, изчиллик билан аралашадилар. Ўйинқароқ болаларни ижобий рағбатлантиради, қўллаб-қувватлайди ва шахс сифатида ўзини ўзи қадрлашни ўргатади.

Маданий хилма-хиллик ва тилни билиш

Илк болалик давридаги таълимнинг бир қисмидир. Маданий хилма-хиллик бойлик сифатида қаралади. Жамият ўз тили, маданияти, дини ва эътиқодига эга бўлиш ҳуқуқи эга. Илк болалик давридаги таълим қадрланади ва турли хил маданий мерос, она тили, шунингдек, жамият ва атроф-муҳитнинг маданий, лингвистик муносабат хилма-хиллигидан фойдаланилади. Бу тарбиячи педагоглардан маълумот ва маҳорат талаб

қилади. Маданият ва нуқтаи назарлар, кўп нарсаларни бошқа бир нуқтаи назардан кўриш, тушуниш ва ўзингизни бошқа одамнинг ўрнига қўйиш имконини беради. Фикрлаш ва ҳаракат қилишнинг турли усуллари муҳокама қилинади ва биргаликда ишлашнинг янги усуллари ҳам яратилади. Шу билан бирга, маданий барқарор ривожланиш рағбатлантирилади. Тилни биладиган илк болалик таълими тиллар доимо ва ҳамма жойда мавжудлигини тан олади. Тарбиячи педагоглар болаларнинг тилни ўрганиши ва ривожланишида ҳамкорлик яхши самара беради, шунингдек, боланинг ўзига хослик ва жамиятда шаклланишидаги асосий аҳамиятини тушунади.

Кўп тилларни ўрганиш болаларнинг маданий жиҳатдан хилма-хил дунёда ривожланишига ёрдам беради. Тарбиячи педагоглар болалар учун лингвистик модель ҳақида билишлари ва ўз тилидан фойдаланишга эътибор беришлари керак. Педагоглар болаларни тилни турли йўллар билан ўрганишга ундайди. Болаларнинг лингвистик бошланғич нуқталари ҳисобга олинади ва уларга турли хил тилдан фойдаланиш ҳолатлари учун вақт ва имкониятлар берилади.

Фаровонлик, хавфсизлик ва барқарор турмуш тарзи

Илк болалик ёшдаги болаларни тарбиялашда соғлом, хавфсиз ва фаол турмуш тарзи қадрланади.



Илк болалик ёшдаги болалар таълими жамиятида биз уйда ва ташқарида турли йўллар билан машқ қилинади ва узок вақт давомида ўтиришдан қочилади. Болаларнинг ривожланиши уларга кун давомида тинчланиш ва дам олиш

имкониятини бериш ва кўп қиррали, соғлом ва етарли овқатланишни таклиф қилиш орқали ёрдам берилади.

Амалий-касбий маданиятни ривожлантиришда жамиятнинг рағбатлантирувчи муҳитда ишлаш имконияти ҳисобга олинади. Аниқ ва режалаштирилган, лекин кун давомида мослашувчан кун тартиби болани ривожланишига ёрдам беради. Илк болалик давридаги таълим бутун жамиятнинг жисмоний, психологик ва ижтимоий хавфсизлигини таъминлайди. Бола зўравонлик ва бошқа таъқиблардан ҳимояланган бўлиши керак. Бола керак бўлганда тасалли олиш ҳуқуқига эга. Илк ёшдаги болалар таълимида кўрқитиш, зўравонлик ва таъқиб қилишга йўл қўйилмайди. Безориликка қарши курашади ва маданиятни ривожлантириш доирасида онгли ва тизимли равишда олдини олади. Болаларнинг тенгдошлари билан муносабатларини ва жамият фаровонлигини қўллаб-қувватлаш орқали безориликнинг олдини олиш жуда муҳимдир. Тарбиячи педагоглар болаларнинг ижтимоий ва ҳиссий кўникмаларини амалиётда қўллаб-қувватлаш ва ривожлантиришда асосий рол ўйнайди. Болалар билан турли вазаятларда зиддиятлар таниб олишни ва ҳал қилиш ўрганилади. Безовталик, зўравонлик ёки зўравонлик ҳолатлари болаларнинг ота-оналари билан муҳокама қилинади ва биргаликда ечим изланади ҳамда биргаликда хавфсизликни тарғиб қилиш жараёнини ҳам ўз ичига олади . Бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш ва мониторинг қилиш, хавфсизликни доимо таъминлаш лозим. Илк мактабгача ёш давридаги таълим хавфсизликни функционал ва содиқ бошқарувини, хавфсизлик масалаларини бошқарадиган ходимларни талаб қилади. Барча тадбирларда экологик, ижтимоий, маданий ва иқтисодий барқарор турмуш тарзи зарурлиги ҳисобга олинади. Илк ёшдаги болалар таълимида асбоб-ускуналар ва жиҳозлардан биргаликда фойдаланиш, меъёрийлик, тежамкорлик, таъмирлаш ва қайта фойдаланиш тарғиб қилинади.

Илк мактабгача ёш давридаги таълим муҳити

Илк мактабгача ёшдаги ёшдаги болалар таълимида мақсад ривожланаётган, ўрганишга ёрдам берувчи, инклюзив, соғлом, хавфсиз ва тўсиқларсиз таълим муҳитини таъминлашдан иборат. Таълим муҳити деганда

болаларнинг ривожланиши, ўрганиши ва ўзаро таъсирини қўллаб-қувватлайдиган жойлар, жамоалар, амалиётлар, асбоб-ускуналар ва материаллар тушунилади. Таълим муҳити тушунчаси Илк мактабгача ёшдаги болалик таълимида жисмоний, психологик ва ижтимоий-хиссий жиҳатларни

ўз ичига олади.

Масалан, ўқув муҳити ёрдамида илк мактабгача ёшдаги болалик таълими учун белгиланган мақсадларга эришиш мумкин ва улар болаларни қўллаб-қувватлайдиган тарзда ишлаб чиқилган. Соғлом



муҳит ўзини ўзи ҳурмат қилиш ва ижтимоийлашув кўникмаларини ривожлантиришни ўргатади. Эргономика — иш, меҳнат ва қонунни бирикмасидир. Яъни, бунда таълим муҳитида қулайликни яратиш тушунилади. Ўқув муҳити болалар билан биргаликда режалаштирилади ва ишлаб чиқилади. Улар болаларнинг ўйинга, жисмоний фаолиятга, табиий қизиқиши ва ўрганиш истагини қўллаб-қувватлайди. Болалар бутун ҳис-туйғулари ва бутун вужуди билан дунёни ўрганиш имкониятига эга бўлишлари керак. Ўқув муҳити болалар учун турли имкониятларни таклиф қилади, булар ёқимли машғулотлар, кўп қиррали ва тез ҳаракатлантирувчи ўйинлар, шунингдек, сокин дам олиш шароитлар яратилади. Болаларнинг гоялари, ўйинлари ва қилаётган ишлари таълим жараёнида кўринади. Ўқув муҳитида турли хил педагогик фаолиятни амалга ошириш мумкин ва улар керак бўлганда ўзгаради. Тарбиячи педагоглар болаларнинг манфаатлари, кўникмалари, эҳтиёжлари ва илк болалик таълимини амалга ошириш

тамойилларини ҳисобга олишлари керак. Илк мактабгача ёш давридаги таълим муҳити ҳар хил ўлчамдаги гуруҳларда мослашувчан бўлади, бу ерда жамиятнинг ҳар бир аъзоси ўз фаолияти ва ўзаро муносабатларда иштирок этиш имкониятига эга. Педагогик жиҳатдан мос гуруҳлардаги фаолият болалар ва ходимларнинг диққатини жамлашга йўналтиришга ёрдам беради. Биргаликда келишилган қоидалар ва ишлаш усуллари хавфсиз муҳитга эга, бошқаларни ҳурмат қиладиган ва умумий жавобгарликка эга бўлган ўқув муҳитини яратишга ёрдам беради. Хавфсиз муҳитда ҳар хил ҳис-туйғуларни кўрсатишга рухсат берилади ва педагоглар болаларга ҳис-туйғуларини ифода этишга ва ўзини ўзи бошқаришга ёрдам беради. Болаларга савол бериш тавсия этилади ва болаларнинг саволларига жавоб берилади.

Ўқув муҳитида тенглик ва гендер тенглигини мустаҳкамлайдиган тарзда режалар ишлаб чиқилган. Бу анъанавий гендер стереотипларини бузишга имкон беради.

Ўқув муҳитида болаларнинг тил ривожланиши ва тилни билиши рағбатлантирилади ва маданий хилма-хиллик яққол намоён булади. Табиат ва ҳовлилар, ўйин майдончалари ва бошқа қурилган муҳитлар ҳам илк болалик таълими учун ўқув муҳити ҳисобланади. Улар ўйин, кашфиёт ва тажриба учун материаллар ҳамда кўп қиррали имкониятларни таклиф қилишади. Улар учун жойлар машқлар ва табиат тажрибаси ўрганиш сифатида ишлатилади. Болаларнинг ёшига мос, педагогик ва хавфсиз ўйин ва машғулотлар учун кўп қиррали жиҳозлар етарли бўлиши керак ва улар болаларнинг эҳтиёжлари ва қизиқишлари индивидуаллигини ҳисобга олишлари керак. Технология таълим муҳитининг кўп қиррали ва болаларни қамраб олувчи бир қисмидир. Илк мактабгача ёш давридаги таълимда рақамли воситалар, иловалар ва муҳитлар мос равишда қўлланилади. Болаларнинг шахсий рақамли қурилмалари, ўйинчоқлари ва бошқа қурилмалар мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчиси томонидан белгиланган тартибда қўлланилади ва улардан фойдаланиш васийлар – оналари билан келишилган ҳолда амалга оширилади.

Ижтимоий ҳаётдаги ҳамкорлик, кутубхона, музей, маданий мерос объектлари, концертлар, театр ва васийларнинг – ота оналарининг иш жойларига жисмоний ва виртуал ташрифлар болаларнинг таълим муҳитини бойитишга қаратилади. Ўқув муҳитини лойиҳалаш, шунингдек, ходимлар ва васийлар — ота оналарининг ўртасида ҳамкорлик қилиш учун табиий имконият яратади.

ИЛК ЁШДАГИ БОЛАЛАРГА ТАЪЛИМ БЕРИШДА ҲАМКОРЛИКНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Ҳамкорлик фаолияти мактабгача ёшдаги болаларга бериладиган таълимнинг мақсадларини ва илк мактабгача ёшдаги болаларга бериладиган таълимнинг юқори сифатли педагогик фаолиятини тарғиб қилади. Ҳамкорликни амалга ошириш ва режалаштиришда Илк мактабгача ёшдаги болалик таълими ташкилотчилари масъул ҳисобланадилар⁸⁹.

Илк мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялашда тарбияланувчиларнинг ота-оналари ва уларнинг васийлари билан ҳамкорлик ишларини ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга. Ҳамкорликни ташкил этишдан асосий мақсад ота-оналар, васийлар ва тарбиячи-педагогларнинг болалар саломатлиги, хавфсизлигини таъминлаш борасидаги биргаликдаги амалга ошириладиган ишлари ҳисобланади. Тарбияланувчиларни таълим жараёнида рағбатлантириб бориш болани ўсиши, ривожланиши ва ўрганишни учун жуда зарур ҳисобланади. Ишонч ва тенг ҳуқуқлилик, ўзаро ҳурматни шакллантириш таълим соҳасидаги ўзаро ҳамкорликни қўллаб-қувватлайди. Ҳамкорликда тарбиявий иш билан боғлиқ жараёнлар, мақсадлар бу фаолиятларга масъул ходимлар ўртасида ҳам, ота-оналар, васийлар билан ҳам муҳокама қилинади. Таълим жараёнида педагогларнинг ташаббуси ва фаоллиги жуда муҳим ҳисобланади. Ҳамкорлик муҳити оилаларнинг хилма-хиллигини, болаларнинг алоҳида эҳтиёжларини, ота-оналик ва васийлик билан боғлиқ масалаларни ҳисобга олади. Илк мактабгача ёшдаги болалик даврида ташкил этиладиган таълим жараёнида ҳамкорлик ўзига ҳос равишда

турли вазифалар ва шаклларга эга бўлиши мумкин. Тарбиячи-педагог болалар билан кун давомида содир бўлган воқеалар ва тажрибаларни ота-оналар ва васийлар билан ўртоқлашади. Боланинг ривожланиши ва таълим олишини ижобий тавсифловчи рағбатлантирувчи хабарлар муҳим аҳамиятга эга. Ота-она, васийлар ҳамда тарбиячи-педагоглар томонидан тарбияланувчининг кундалик фаолияти ҳақидаги кузатишлари ва муҳокамалари боланинг ҳар томонлама ривожланишини таъминлаш учун асос бўлади.



Ҳамкорликнинг фаолияти ўтиш босқичларида, жумладан, бола эрта таълимни бошлаганида ва илк болалик таълимида ўтиш даврида, бола мактабгача таълим ташкилотини ўзгартирганда ёки мактабгача таълимни бошлаганда муҳим аҳамиятга эга. Боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим жараёни режасини тайёрлашда таълим жараёни қатнашчиларининг биргаликдаги муҳокамаси алоҳида ўрин тутди. Тарбияланувчининг ота-онаси ва васийлари билан ҳамкорлик қилишнинг аҳамияти таълимий-тарбиявий фаолиятни режалаштириш ва амалга оширишда муҳимдир. Таълим жараёнида учрайдиган қийин вазиятларда ҳам, масалан, боланинг ривожланиши ҳақида хавотирлар пайдо бўлганда, ота-она, васийлар ва тарбиячи-педагог ўртасида ҳамкорлик қилиш имконини беради. Болаларнинг ота онаси, васийлари, илк мактабгача ёшдаги болалар таълим фаолияти ва тарбиявий ишларда иштирок этиш имкониятига эга бўлиши керак. Тарбиячи-педагоглар ва болалар билан биргаликда мақсадларни режалаштириш ва

ишлаб чиқиш учун ота-оналар ва васийлари билан ҳамкорликда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланилади. Ота-оналарнинг турли тадбирлардаги ўзаро алоқалари ва биргаликдаги фаолияти ватанпарварлик туйғусини шакллантириш билан бир қаторда, тарбиячи-педагог томонидан олиб бориладиган фаолиятни қўллаб-қувватлайди.

Турли ташкилотлар билан ҳамкорлик

Ҳамкорликдан мақсад мактабгача ёшдаги болаларга юқори сифатли таълимни жорий этиш ва болаларни ривожланишини таъминлашдан иборат. Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунга мувофиқ, илк мактабгача ёшдаги болалик таълимини ташкил этишда ўзини-ўзи идора қилувчи жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда ишлаши ва зарур ҳамкорлик тузилмаларини яратиши керак. Бу жараёнда шахсий хизмат кўрсатувчи, ахборот алмашинувчи керак бўлганда, кўп тармоқли ҳамкорлик ишларини амалга ошириш керак.

Илк мактабгача ёшдаги болалик таълими бўйича ҳамкорлик қилувчи томонлар сифатида барча минтақавий ва маҳаллий иштирокчилар назарда тутилади. Масалан,



ҳамкорлик жараёнини бир вақтнинг ўзида таълим, жисмоний фаолият, кутубхона ва маданият учун масъул бўлган ташкилотлар ва атроф-муҳитдаги бошқа субъектлари билан биргаликда амалга оширилиши таълим муҳитининг кўп қирралилигини таъминлайди ва илк болалик таълими мақсадларини қўллаб-қувватлайди. Илк мактабгача ёшдаги болалик таълимида ҳамкорлик қилувчи томонлар сифатида турли жамоат ташкилотлари, кутубхоналар, меҳрибонлик уйлари, музейлар, ички ишлар ходимлари, овқатланиш ва тозалаш хизматлари ходимлари танлаб олиниши

мумкин.

Илк мактабгача ёшдаги болалик таълимини ташкил этишда шу ҳудудда фаолият юритувчи хусусий мактабгача таълим хизматларини юритувчилар ва ўзини-ўзи идора қилувчи ташкилотлар ўртасидаги ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этувчи ташкилотчилар ўз фаолиятини бевосита университетлар, таълим муассасалари, илмий-тадқиқот институтлари ва ҳокимият органлари билан ҳамкорликда ривожлантиришлари мумкин.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида болалар маслаҳат марказлари, болаларни ҳимоя қилиш, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизмат кўрсатувчи мутахассислар билан ҳамкорлик қилиш мақсадга мувофиқдир. Ҳамкорликнинг аҳамияти боланинг ривожлантириш, қўллаб-қувватлаш масалаларини режалаштиришда ёки бу жараён ташкил этилишида алоҳида таъкидланади. Кенг қамровли соғлиқни сақлаш текшируви ота-онанинг ёзма розилиги билан мактабгача таълим ташкилоти ходимларининг мактаб ёшига етмаган боланинг ўсиши ва ривожланишини илк болалик таълимида баҳолашини ўз ичига олади. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ходимлари томонидан берилган баҳо боланинг умумий ўсиши, ривожланиши ва фаровонлигини баҳолашнинг, шунингдек, кўп тармоқли ҳамкорликда қўллаб-қувватлаш эҳтиёжларини эрта аниқлашнинг муҳим қисмидир⁹⁴.

«Маҳаллий жамоатчилик ва мактабгача таълим режаси» асосида маҳаллий ҳамжамият ҳамкорлигида ҳал қилинадиган масалалар қиюдагилардан иборат:

мактабгача ёшдаги болалар билан олиб бориладиган таълимий фаолиятларнинг мазмунини ривожлантириш ва болалар билимларини баҳолаш амалиётининг мақсадлар асосида амалга оширилиши;

инклюзив таълимни ташкил этиш тартибини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

илк мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда қўлланиладиган ўқув жараёнлари мазмуни ва уларни баҳолаш билан боғлиқ амалиётлар;

ота-оналар билан олиб бориладиган ҳамкорлик ишларининг мақсадлари ва амалиётдаги фаолиятлари;

кўп тармоқли ҳамкорлик фаолиятларининг мақсадлари, тузилмалари ва фаолият усуллари;

турли шаклдаги ҳамкорликни баҳолаш амалиёти;

болаларга нисбатан зўравонлик ва таъқибнинг олдини олиш ва бу ҳолатга нисбатан курашиш чораларини назорат қилиш.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини амалга оширадиган ташкилотчи томонидан ўқув муҳитини ривожлантириш билан боғлиқ мақсадлар, шунингдек ҳамкорлик билан боғлиқ амалиётларни амалга ошириш шакллари ишлаб чиқилади. Бу жараён билан боғлиқ тафсилотлар илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкилотчисининг қарорига мувофиқ маҳаллий режада қайд этилиши мумкин.

Педагогик фаолиятни ташкил этиш

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ташкил этиш жараёнида амалга ошириладиган педагогик фаолият ва уни амалга ошириш шакллари ўзининг комплекс жиҳатлари билан ажралиб туради. Педагогик фаолиятни ташкил этишдан асосий мақсад – болаларнинг билим олиши ва ривожланиши, шунингдек, болалардаги таянч компетенцияларни ривожлантиришдан иборат.

Педагогик фаолият тарбияланувчилар ва тарбиячи-педагогларнинг ўзаро таълим жараёнидаги ҳамкорлиги асосида амалга оширилади. Болаларнинг таълим жараёнидаги ташаббуси, ғоялари ва тарбиячи-педагоглар билан биргаликда режалаштирилган тадбирлар бир-бирини тўлдиради. Педагогик фаолият илк мактабгача ёшдаги болаларга таълим бериш ва уларга ғамхўрлик қилишни ўз ичига олади.

Педагогик фаолият жараёнида ҳар бир бола ўз билимларини ривожлантириш ҳуқуқига эга. Болалар учун Илк мактабгача ёш давридаги таълим ва мактабгача таълим узвийликда ташкил этилади.

Педагогик жараён хужжатлари

Педагогик хужжатлар – илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини режалаштириш, амалга ошириш, баҳолаш ва ривожлантиришнинг асосий иш усули ҳисобланади. Бу узлуксиз жараён бўлиб, унда кузатишлар, хужжатлар ва уларнинг интерфаол талқини педагогик фаолият ҳақида маълумотлар акс эттирилади. Педагогик хужжатлар ота-оналар ва болаларнинг фаолиятларини баҳолаш, режалаштириш ва ривожлантиришга имконини беради.

Педагогик хужжатлар – болаларнинг ҳаёти, ривожланиши, қизиқишлари, фикрлаши, ўрганиши ва эҳтиёжлари, шунингдек, болалар гуруҳининг фаолияти ҳақида маълумот беради. Болалар фаолиятига оид шахсий хужжатлар, масалан, фотосуратлар, чизмалар асосида тарбиячи-педагогнинг кузатишлари ёрдамида болаларнинг фаолиятини ўрганиш ва текшириш мумкин бўлади. Болаларнинг эришган билим ва кўникмалари, қизиқишлари ва эҳтиёжлари педагогик хужжатлар орқали кўринади ва кейинг фаолиятни режалаштириш учун асос бўлади.

Педагогик хужжатларни ўрганишдан мақсад болалар фаолияти билан яқка тартибда танишиш, болалар ва тарбиячи-педагоглар ўртасида олиб бориладиган фаолиятлар мазмуни билан танишишдир.

Педагогик хужжатларнинг юритишдан мақсад илк болалик таълимини болалар фаолиятига йўналтирилган тарзда амалга оширишдир. Хужжатлар орқали олинган маълумотлар, жумладан, болаларнинг қизиқишлари ва эҳтиёжларини қондириш учун иш усуллари, ўқув муҳити, фаолият мақсадлари, усуллари ва мазмуни доимий равишда такомиллаштириб боришда қўлланилади. Илк мактабгача ёш давридаги таълим режаси педагогик хужжатлар билан ишлаш жараёнининг бир қисмидир.

Педагогик хужжатлар болаларни таълим жараёнида қўллаб-қувватлаш, уларни эҳтиёжларини баҳолашда ҳам фойдаланилади.

Узоқ вақт давомида тузилган хужжатлар педагогик фаолиятни баҳолаш, тарбиячи-педагогларнинг фаолияти жараёнида ўз-ўзини баҳолаш ва фаолият кўламини ривожлантиришнинг муҳим омилидир.

Таълим жараёнида қўлланиладиган кўп қиррали иш усуллари

Таълим жараёнида қўлланиладиган иш усуллари танилашда илк мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялашнинг мақсади ва вазифалари, шунингдек, болаларнинг ёши, эҳтиёжлари, талаблари ва қизиқишлари ҳисобга олинади. Функционал, ижодий ва инклюзив таълим жараёнида фойдаланиладиган меҳнат усуллари фаолиятлар мазмунига тарғиб қилиш болалар учун таълим олишнинг керакли усуллари дандир. Буларга, болаларнинг мустақил ўйинлари, катталар томонидан бошқариладиган фаолиятлари, таълим жараёнида орттирилган тажрибалари ва фаолиятлари киради.

Педагогик жараёндаги амалиётларда рақамли воситалар, болаларни ривожлантиришга қаратилган муҳитлардан фойдаланилади. Таълим жараёнида фойдаланиладиган кўп қиррали иш усуллари фаолиятларни ўрганиш объекти ҳамда воситаси ҳисобланади. Шунинг учун тарбиячи-педагогларнинг таълим жараёнига раҳбарлик қилишлари муҳимдир. Болаларни турли ёш гуруҳларда ва мустақил равишда турли хилдаги иш усуллари синаб кўриш ва қўллаш лозим. Биргаликда ишлаш жараёнида болалар савол жавоблар асосида, мулоҳаза юритишга ва муаммоларни ҳал қилишга ундайди. Тарбиячи-педагоглар томонидан турли вазиятларда фойдаланиладиган педагогик имкониятларини танилаб олиш учун профессионаллик ва ижодкорликни талаб этилади. Шу жумладан болаларнинг ташаббуслари ва ҳиссий ҳолатини идрок этиш қобилиятида ҳам кўриш мумкин. Тарбиячи-педагоглар ўз фаолиятини шунга мос равишда ўзгартиради ва йўналтиради. Болалар ташаббусларини турли усуллар жумладан, жисмоний ҳаракатлари орқали намоён этиши мумкин, шунинг учун уларни тушуниш ва уларга жавоб бериш тарбиячи-педагоглардан алоҳида маҳоратни талаб этади. Болалар ўз эҳтиёжларига мувофиқ иш усуллари режалаштириш ва танилашда иштирок этадилар. Болалар ўз фаолиятларида дунёни ўрганиш ва турли хил ишлаш усуллари синаб кўриш имкониятига эга бўлишлари керак. Турли ёшдаги болалар учун хилма-

хил ўрганиш усулларини усулларидан фойдаланишни таклиф қилиш мумкин бўлади . Кўп қиррали иш усуллари кўп қиррали ўқув муҳитини ташкил этишни талаб қилади. Иш усулларини қўллашда тарбиячи-педагоглар ва болаларнинг эгаллаган кўникмаларидан фойдаланилади. Бу жараёнда янги иш усуллари синовдан ўтказилади ва ишлаб чиқилади.

Бола ривожланиши, ўрганиши ва ривожланиши учун ўйин асосий манба сифатида

Ўйин илк мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялашда асосий фаолиятдир. Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг вазифаси барча болаларга турли хил ўйинлар ўйнаш учун имкониятларни таклиф қилишдир. Ўйин боланинг ривожланишига, ўрганишига ва ривожланишига ёрдам беради. Ўйин орқали бола атроф-оламни ўрганади, лекин боланинг ўзи учун ўйин онгли равишда ўрганиш воситаси эмас, балки дунёни тушуниш усулидир. Бола ҳиссиётларини намоён этишга ёрдам берадиган, қизиқиш уйғотадиган тажрибалар ўйин фаолиятини рағбатлантиради. Бола учун ўйиннинг маъноси ўйиннинг ўзидан пайдо бўлади. Ўйин болаларга қувонч ва завқ бағишлайди. Ўйин давомида болалар фаол актёрлардир: улар атрофдаги дунёни тузадилар ва ўрганадилар, ўзаро ижтимоий муносабатларни яратадилар ва ўз тажрибаларидан ўйин мазмунини шакллантирадилар. Ўйинда болалар ўзилигини яратадилар ва бошқалар одамларнидан идрок қила олишади. Ўйин пайтида болалар янги нарсаларга таклид қиладилар ва атрофда кўрганларини ўзгартирадилар. Шу билан бирга, улар ўзларининг орзу ва истакларини намоён қилиб, ўйин муҳитида синаб кўрадилар. Тасаввур болаларга улар аксарият ҳолатларда амалга ошира олмайдиган турли роллар ва ғояларни синаб кўриш имконини беради. Ўйин давомида болалар қийин тажрибаларни ўзлари учун қайта ишлашлари мумкин. Ўйин болалар учун хавфсиз тажриба ва билимларини синовдан ўтказишга имкон берувчи жараёндир. Ўйин ўрганишга ёрдам берадиган асосий элементларни иштиёқ, биргаликда ишлаш ва ўз маҳоратини синаб кўриш каби жараёнларни бирлаштиради. Ўйин фаолияти тажриба тўпланиши билан ривожланади ва

турли шаклларга эга бўлади. Тарбиячи-педагоглар ва болаларнинг ўзаро ҳамкорлиги фикрлаш ва нутқ шунингдек, ўйин қобилиятларини ривожлантириш учун асос яратади. Болалар ўйинда жамоат қоидаларини кузатадилар, тажрибалар ўтказадилар. Жамоада ўйнаганда, болалар ўзларининг ҳис-туйғулари ва истакларини тартибга солишни ва бошқаларнинг нуқтаи назарини ҳисобга олишни ўрганадилар. Жамоа туйғуси ўйин орқали ўсиб боради ва мустаҳкамланади ва ижобий ҳиссий муҳит яралади.

Ўйин илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида болалар билан ишлашнинг асосий усули ҳисобланади. Педагогик фаолиятда, сюжетли-ролли ўйинларни ташкил этишда болаларнинг импровизация қобилияти ёки эртакларни сахналаштиришдан ҳам фойдаланилса бўлади. Тарбиячи-педагоглар болалар ривожланишини кузатишга йўналтирилган тадқиқотларни ўтказиш, болаларни тез суръатда машқ қилиш ва таълим олишлари учун ўйин вақти муҳимлигини билишлари керак. Турли фаолиятларни ўйин муҳити билан бойитиш лозим. Бошқотирмалар, сўз ўйинлари, қўшиқлар ва эртаклар ўрганиш ва ривожланишни қўллаб-қувватлайдиган ижобий муҳитни кучайтиради. Тарбиячи-педагогнинг вазифаси инклюзив тамойилларга мувофиқ ўйин учун етарли шарт-шароитларни таъминлаш, ўйинни тўғри йўлга қўйиш ва ҳар бир боланинг ўйнаш имкониятига эга бўлишини таъминлаш.

Болаларни ўз маҳоратлари ва имкониятларига кўра жамоавий ўйинларда қатнашишларини таъминлаш лозим. Тарбиячи-педагоглар болалар ўйинини тизимли ва мақсадга йўналтирилган ҳолда қўллаб-қувватлаши ва уни ўйин орқали болаларни бошқариши керак. Бу ташқаридан йўл-йўриқ кўрсатиш ёки тарбиячи-педагогнинг ўйинда иштирок этиш орқали амалга оширилади. Тарбиячи-педагогларнинг ўйин жараёнидаги иштироки болалар ўртасидаги ўзаро муносабатларни қўллаб-қувватлайди ва зиддиятли вазиятларнинг пайдо бўлишининг олдини олади. Тарбиячи-педагоглар болалар ўйинларини доимий кузатишлари ва ҳужжатлаштиришлари керак.

Тарбиячи-педагоглар ўйинни фаолиятини кузатиш орқали болаларнинг фикрлаш ва қизиқишларини, шу билан бирга, уларнинг тажрибаларини оширади. Кузатишлардан олинган натижалар ўйин ва бошқа тадбирларни режалаштириш ва ташкил этишда қўлланилади. Болаларнинг ўйин фаолиятидаги ташаббусларини аниқлаш ва уларга тегишли тарзда жавоб бериш тарбиячи-педагогдан сезгирлик ва маҳорат, шунингдек, гендер сезгирлиги талаб қилинади.

Узоқ муддатли ўйин учун вақт, тинчлик ва макон, шунингдек, болалар ўйинлари учун мос жиҳозлари ва материаллар талаб қилинади. Ўқув муҳити ўйинга мослашиши керак, чунки ўйинга мос келмайдиган муҳитда болалар ҳаракатсиз қолишлари мумкин.

Тарбиячи-педагог томонидан ахборот коммуникация воситалари билан таниш бўлишлиги болалар ўйини мазмунини бойитишга ёрдам беради. Улар ёрдамида ўқув муҳитига турли хил ўйинлар, рақамли воситалар ва иловаларни таклиф қилишларига имкон яратилади.

Ўйин фаолияти орқали болалар учун жуда кўп имкониятлар яратилади. Ўйинни рағбатлантирадиган ўқув муҳитида катталар ҳам ўрганувчилардан ҳисобланади. Тарбиячи-педагоглар ота оналари билан биргаликда ўйиннинг мазмуни ва болалар ўйинига нима алоқадорлигини муҳокама қиладилар. Бу жараён ёрдамида болаларга уйда ота-оналар билан биргаликда ўйинни давом эттиришга шароит яратиш мумкин.

Таълим соҳалари

Таълим-тарбия оид соҳалар илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этишдаги педагогик фаолиятнинг асосий мақсадлари ва мазмунини тавсифлайди. Улар болалар билан биргаликда кўп қиррали иш усуллари ва педагогик тадбирларни режалаштириш ва амалга оширишда педагоглар фаолиятига раҳбарлик қилади. Болалар таълимнинг турли соҳаларида кўп қиррали тажрибага эга бўлиш ҳуқуқига эга. Таълим жараёнида амалга ошириладиган фаолиятлар мавзулари болаларнинг қизиқишлари ва кўникмаларига мувофиқ танлаб олинади ва қўлланилади. Таълим соҳалари

илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режасининг тамойилларига мувофиқ бешта гуруҳга ажратилади:

- 1.Нутқининг бойлиги
- 2.Кўп ифода шакллари
- 3.Мен ва бизнинг жамоамиз
- 4.Менинг муҳитимдаги тадқиқот ва фаолиятлар
- 5.Мен ўсаман, ҳаракат қиламан ва ривожланаман

Таълим соҳаларини бирлаштирган ва амалда қўллайдиган педагогик фаолият масалалари ўқув муҳитини кенг қўламли текшириш ва ўрганиш имконини беради. Болаларнинг қизиқишлари ва улар томонидан бериладиган саволлар фаолиятнинг марказий бошланиш нуқтаси ҳисобланади. Болалар ва педагоглар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик фаолиятидан келиб чиқиб таълим жараёни мавзулари, ўйинлар, эртақлар, саёҳатларни танлаб олиш мумкин. Таълим соҳаларининг мақсадларини ҳал қилиш усуллари танланган мавзулар, вазиятлар ва болаларнинг ўрганишга бўлган хоҳишига қараб фарқ қилади. Педагогларнинг вазифаси педагогик фаолият муҳитида турли ёшдаги болаларнинг ривожланиши ва ўқишига ёрдам беришини таъминлашдан иборатдир.

Нутқнинг бойлиги

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг вазифаси болаларнинг нутқ бойлигини, тилшуносликга (лингвистик) оид қобилиятларини, шунингдек, уларнинг нутқининг ўзига хослигини ривожлантиришни кучайтиришдир. Илк мактабгача ёшдаги болалик таълимини ташкил этишда Илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси асосида 2023-йилдан болаларда хорижий тиллар ва маданиятларга қизиқишни кучайтириш режалаштирилган. Тил ўрганишни ривожланишини қўллаб-қувватлаш боланинг саводхонлигини ривожлантириш билан боғлиқ фаолиятдир. Бундан ташқари бу жараён болаларнинг маданий компетенцияси ва ўзаро ривожланишига таъсир кўрсатадиган кенг қўламли компетенция билан боғлиқ. Тил билан боғлиқ кўникмаларини ривожлантириш болалар учун янги

таъсир воситаларидан фойдаланиш, таълим жараёнида иштирок этиш каби имкониятларини очиб беради. Болалар учун тил ўрганиш ҳам объект, ҳам воситадир. Унинг ёрдамида бола турли вазиятлар ва ҳолатларда бошқалар билан мулоқот қилади, ўзини намоён қилади ва янги маълумотларни олади. Болаларнинг нутқини ривожлантириш кўп қиррали эрта болалик таълими жараёнида тил муҳитини яратиш ва тарбияланувчиларнинг ота-оналари билан ҳамкорликда ишлашни қўллаб-қувватлайди.

Илк мактабгача ёш давридаги таълим ҳар бир боланинг ўргатувчи тил кўникмаларини ривожлантириш жараёнини қўллаб-қувватлайди. Таълим ва ўқитишда болаларнинг турли хил тил муҳитида ўсиши ва бир вақтнинг ўзида бир нечта турли тилларни эгаллашлари мумкинлиги ҳисобга олинади. Оилада тилдан фойдаланиш ва ўзаро таъсир қилиш усуллари турлича бўлиб, болалар бир неча тилларда гаплашиши мумкин. Тил ва маданий хилма-хиллик васийлар билан ҳамкорликда илк мактабгача ёшдаги болалик таълими муҳитида намоён бўлади.

Бу қисман болаларда нутқнинг ўзига хосликларини ривожлантиришга ёрдам беради. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида тил ва маданият билан боғлиқ истиқболдаги режалар муҳокама қилинади.

Тил ўргатишда бир хил ёшдаги болалар билим даражасини турли босқичларда бўлиши мумкинлигини инобатга олиш лозим. Тилни ривожлантириш билан боғлиқ бўлган турли соҳаларда болаларни тилга оид кўникмалари ва имкониятларини қўллаб-қувватлаш самарали натижа беради.

ИЛК БОЛАЛИК ТАЪЛИМИДА БОЛАЛАР ТИЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Таълим жараёнида ўзаро ҳамкорликни ривожлантириш нуқтаи назаридан қараганда, болаларнинг фикрларини тинглаш ва уларнинг ташаббусларига жавоб бериш муҳим аҳамиятга эга. Педагогнинг болаларнинг сўз билан ифодаланмаган хабарларига нисбатан сезгирлиги ва муносабати ҳам аҳамиятли. Болаларни жамоа орасида ва педагоглар билан

мулоқот қилишини рағбатлантириш орқали ўзаро педагогик таъсир кўникмаларини ривожлантириш таълим жараёнида асосий ҳисобланади. Болаларнинг тилни тушуниша олиш қобилиятлари кўллаб-қувватланади. Доимий равишда болалар билан оғзаки мулоқот ва мунозаралар олиб бориш орқали болаларнинг сўз бойлигини ошириш керак. Илк болалик таълими жараёнида аниқ бир тил қўлланилади. Зарур ҳолатларда турли расмлар, объектлар ва белгилардан фойдаланилади.



Болалар нутқини шакллантиришда тўғри талаффуз қилиш кўникмаларини ривожлантириш доимий равишда назорат қилиб борилади. Болаларга жамоадoshлари ва катталар билан турли

вазиятларда мулоқот олиб бориш тавсия этилади. Бу болаларга оғзаки тилдан фойдаланиш ва тилни тушунишга ёрдам беради. Шу тариқа, болаларни оҳангларига эътибор қаратилади.

Болаларнинг тил ўрганиш кўникмаларини ўзласштиришларига тарбиячи-педагог томонидан раҳбарлик қилинади ва турли фаолиятлар жараёнида болалар билан биргаликда тилдан фойдаланиш имкониятлари муҳокама қилинади. Бундан мақсад – болаларни тилдан фойдаланиш даражаларидан хабардор бўлишдир. Таълим жараёнида болалар билан нутқини ифода этиш ва тушунтириш ишларини навбат билан машқ қилиш муҳимдир.

Бундан ташқари, ҳиссиёт, ҳазилдан фойдаланиш яхши хулқ-атвори ўрганиш болаларнинг тил кўникмаларини мустаҳкамлайди. Турли матнлар билан танишиш тилдан фойдаланиш кўникмаларини ривожлантиришга ёрдам беради ва болаларга оғзаки ва ёзма тил ўртасидаги фарқларни

ўрганишга ёрдам беради.

Болаларнинг тилшунослик (лингвистик) хотираси ва луғат бойлиги кенгайиб борса, уларнинг нутқий ифодаси ранг-баранг бўлади. Педагогларнинг вазифаси бу ривожланишни онгли равишда қўллаб-қувватлашдир.

Тилшунослик (лингвистик) хотирани мустаҳкамлаш, мактабгача таълим ташкилотидаги фаолиятлар жараёнида қўшиқлар ва ўйинларидан фойдаланиш орқали ривожлантирилади. Тил ўрганиш билан ўйин фаолиятини бир-бири билан боғлаш, предметларни номлаш ва ишлатиш болаларнинг лингвистик хотираси ва сўз бойлигини ривожлантиришга ёрдам беради. Болалар билан суҳбатлашиш ва ҳикоя қилиш сўзлар ва матнларнинг маънолари ҳақида фикр юритиш янги тушунчаларни ўрганиш имконини беради.

Турли тилларни эшитиш, кузатиш, ўрганиш болаларнинг тили ва онгини ривожлантиришга ёрдам беради. Педагогларнинг вазифаси болаларнинг оғзаки ва ёзма тилга, аста-секин ўқиш ва ёзишга қизиқишини уйғотишдан иборат.

Тилни кузатиш ва ўрганиш орқали болалар диққатини сўз маноларидан тилнинг сўз, бўғин, товуш каби шакл ва тузилмаларига қаратади. Болалар ўйнаш ва ўқишга йўналтирилади.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида бой ва ранг-баранг матнлардан фойдаланилади. Болалар билан биз болалар адабиёти билан турли йўллар билан танишамиз. Болаларга эртак айтиб беришади ва уларни ўзлари ихтиро қилишга ҳаракат қилишади.

Болаларнинг ҳикоялари, қофиялари ва оғзаки хабарлари доимий эътиборга олинади. Кўп саводхонликни қўллаб-қувватлайдиган эрта болалик таълимида нутқ билан бир қаторда визуал кузатиш яни, бирон-бир воқеа-ҳодисани оддий кўз билан ёки дурбин, телескоп ёрдамида кузатиш, ўрганиш, эшитиш ва аудиовизуал хабарлар ва матнлар қўлланилади.

Кўп ифода шакллари илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг

мақсади болаларнинг мусиқий, тасвирий, ҳунармандчилик, оғзаки ва жисмоний қобилиятларини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш уларни санъат ва маданий мероснинг турли соҳалари билан таништиришдан иборатдир. Болалар фикрлари кенг камровлиги ва турли ифода шаклларининг ижодий уйғунлиги билан ажралиб туради. Бадиий тажриба ва нутқий ифода болаларнинг таълим-тарбия олиш шарт-шароитларини яхшилаш, ижтимоий кўникмаларини ва ижобий ўзини ўзи имиджини (тимсол, кўриниш), шунингдек, атрофдаги дунёни тушуниш ва тузиш қобилиятини ривожлантиради. Тарбияланувчилар турли экспрессив (тимсол, кўриниш) кўникмаларни машқ қилиш орқали изланиш, изоҳлаш ва маъно яратишда фикрлаш ва ўрганиш қобилиятлари ривожланади. Боланинг ахлоқий тафаккурини ривожлантиришда ақлий образларни тасаввур қилиш ва яратиш қобилияти ҳам марказий ўрин тутди. Маданий мерос, санъат ва турли ифода шакллари билан танишиш болаларнинг саводхонлик, иштирок этиш ва таъсир қилиш соҳаларида ҳам кўникмаларини мустаҳкамлайди.

Маданият бола шахсини шакллантиришнинг муҳим қисмидир. Илк мактабгача ёш давридаги таълимда болаларга санъат ва бошқа маданиятнинг кенг доирасини кўриш ва тажриба қилиш имкониятини беради.

Санъат ва маданият билан боғлиқ тажрибалар болаларнинг маданиятни ўзлаштириш, фойдаланиш ва янги усулларда яратиш қобилиятини мустаҳкамлайди. Шу билан бирга, болалар санъат ва маданий мероснинг маъноси ва қийматини тушунишни ўрганадилар.

Тасаввур дунёси кенг болаларга дунёни улар билан гаплашадиган ва уларни илҳомлантирадиган тарзда ҳис қилиш, бадиий ифода шакллари орқали болаларга кузатишлар, ҳис-туйғулар ва ижодий фикрлашга ундайдиган жараёнларни фаоллаштиришга ёрдам бериш керак.

Турли хил иш усуллари, ўрганиш муҳити ва атрофдаги муҳитнинг маданий таклифларидан фойдаланган ҳолда кўп ҳиссий тарзда киритилади. Ўйин муҳитининг эстетикаси, ўйин учун тайёрланган кўп қиррали воситалар ва материаллар, шунингдек, ифода шакллари билан танишишда етарли йўл-

йўриқ муҳим аҳамиятга эга. Бадий таълим ўз-ўзидан ва олдиндан режалаштирилган фаолиятни ўз ичига олади. Ифодалаш ва ўрганиш жараёнларида уларни яшаш ва ҳужжатлаштиришнинг турли босқичларида тажриба ўтказиш, тадбиқ қилиш, амалиётда ўтказишга асосий эътибор берилади. Ҳар бир боланинг индивидуал (якка) тартибдаги ифодаси қўллаб-қувватланади ва болаларнинг биргаликдаги ижодий жараёнларига етарли вақт ва жой ажратилади. Педагоглар, болалар ва ҳамкорларнинг махсус тажрибасидан фойдаланиш бадий таълимни бойитади.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида мусиқий фаолиятнинг мақсади болаларга мусиқий тажрибалар бериш ва болаларнинг мусиқага қизиқишини ва муносабатларини мустаҳкамлашдир.

Болаларни экспериментал (тажриба, синаб кўриш) тинглаш ва товуш муҳитини кузатишга йўналтирилади. Болаларнинг мусиқани идрок этиш қобилияти ва товушнинг давомийлиги, даражаси, тембри ва кучини ўйинли мусиқа фаолияти орқали ривожлантиради. Мусиқа фаолиятида кўшиқ айтиш, қофиялаш, турли асбобларни синаб кўриш, мусиқа тинглаш каби мусиқий фаолиятларга ўтиш мумкин. Болалар асосий юрак уриш тезлиги, сўз ритмлари ва тана ўйинлари билан тажрибаларини оширадилар. Болалар ўз тасаввурларини ишга солишга ва мусиқа билан уйғотадиган фикр ва ҳис-туйғуларни ифодалашга, масалан, ҳикоялар айтиб беришга, тасвирий ифодалаш ёки рақсга тушишга жалб этилади. Болалар, шунингдек, биргаликда мусиқа яратиш тажрибасига эга бўладилар, шунингдек, кичик ҳажмдаги мусиқий чиқишларни машқ қилиш жараёни ва ижро вазиятлари олиб келган муваффақият қувончини олади.

Тасвирий фаолиятнинг мақсади болаларнинг тасвирий санъат, бошқа тасвирий маданият ва маданий мерос билан муносабатларини ривожлантиришдир. Болалар суратлар чизишдан завқланиб эстетик тажриба ва имкониятларга эга бўладилар. Болалар кўп қиррали тасвирий ифода ёрдамида тасвирий фикрлашни, расмларни кузатиш ва талқин қилишни машқ қиладилар. Тасвир яшаш кўникмалари болаларни сенсор қобилиятлари ва

ифоданинг бошқа шакллари билан алоқа ўрнатиш орқали шаклланади. Болалар расм, асбоблар ва материалларни яратишнинг турли усулларини синаб кўришади, масалан, расм чизиш, қуриш ва оммавий ахборот воситаларида тақдимотлар қилиш. Болалар билан биз уларнинг расмларини, санъат асарларини, қурилган ва табиий муҳитн объектларини кузатишимиз мумкин. Болалар тасвирда кўрганларини шарҳлаш ва ўз фикрларини айтишга йўналтирилади. Расмларни кўриб чиқишда, масалан, ранглар, шакллар, материаллар, муаллиф, тақдимотнинг мазмуни ва расмлардан келиб чиққан ҳолда болаларни ҳис- туйғуларга эътибор берилади.

Дизайн кўникмалари, ижодий муаммоларни ҳал қилиш, нозик моторли кўникмалар, тузилмалар, материаллар ва техникани билиш, шунингдек, дизайн болалар учун мос бўлган техник ҳунармандчилик ва тўқимачилик иш усуллари ёрдамида амалга оширилади. Бу ишлар, масалан, қолиплаш, кесиш, михлаш, арралаш ва тикиш бўлиши мумкин. **Ҳунармандчиликни фаолиятининг** мақсади болаларга тажриба қилиш, тадқиқот қилиш, биргаликда ишлаш, тажриба ва тушуниш қувончини ва ўз ижоди ва қўл иши орқали кўриш мумкин бўлган жойда ишлаш завқини тақдим этишдир. Болаларга тажриба қилиш, турли материалларни ўрганиш ва бирлаштириш ва иш учун зарур бўлган ҳунармандчилик техникасини ўрганиш имконияти таклиф этилади. Болалар ғояларни ўйлаб топадилар ва турли асарлар ва нарсаларни амалга оширадилар. Сиз болалар билан маҳаллий ҳунармандчилик келиб чиқиши билан боғлиқ анъаналарини кўриб чиқишингиз ва улардан фойдаланишингиз мумкин. Болалар ўзларини фикрларини оғзаки нутқ орқала ёки жисмоний ҳаракатлари, масалан, ролли ўйинлари, рақси ва ўйинлари орқали намоён этишга ўрганадилар. Мақсад шундаки, машқлар ва ўйинлар болага кўп қиррали лингвистик ва жисмоний тажрибалар, нутқ ва мулоқот қилиш имкониятини беради. Болаларнинг тасаввуридан келиб чиқадиган ёки улар бошидан кечирган ва кузатган нарсалар устида биргаликда ишланади. Болалар биргаликда режалаштирилган, амалга оширилган ва баҳоланадиган ижодий жараёндан

Ўз-ўзини намоён қилиш ва тажриба орттириш имонига эга бўладилар. Мактабгача таълим ташкилотларида болалар адабиёти, оғзаки сўз санъати, театр, рақс ва циркнинг каби турли шаклларида машғулотларда фойдаланилади.

Мен ва бизнинг жамоамиз:

Илк мактабгача ёшдаги болалар оиладан ташқарида таълим олишни бошлаганда, болаларнинг ҳаёт доираси кенгайди. Оилавий анъаналар, кадриятлар ва қарашлардан ташқари, болалар турли хил фикрлаш ва ҳаракат усулларига дуч келишади. Илк мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялашнинг вазифаси болаларда жамиятнинг хилма-хиллигини тушуниш ва унда ҳаракат қилишни машқ қилиш қобилиятини ривожлантиришдир.

Таълим жараёнини ташкил этишга давлат, жамият ва оммавий ахборот воситаларининг ўтмиши, бугуни ва келажак нуктаи назаридан ёндашадиган бўлсак, ахлоқий фикрлашни



ривожланришда эртаклар, мусиқа, тасвирий санъат, ўйин, ролли ўйин, турли хил алоқа воситалари, шунингдек, атрофдаги воқеа-ҳодисалардан фойдаланиш мумкин. "Мен ва бизнинг жамоамиз" ривожлан иш соҳаси, айниқса, болаларнинг маданий компетенциялари, шунингдек, фикрлаш ва ўрганиш билан боғлиқ кенг қамровли компетенцияларини ўз ичига олади.

Ахлоқий фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш болалар билан турли вазиятларда юзага келадиган ёки болаларни ташвишга соладиган ахлоқий саволлар ҳақида фикр юритиш орқали қўллаб-қувватланади. Мавзулар, масалан, дўстлик, яхши ва ёмонни ажратиш, адолат ёки қўрқув, қайғу ва қувонч мавзулари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Болалар ўзларини хавфсиз ва қабул қилинган ҳис қилишлари учун ахлоқий масалалар муҳокама қилинади. Гуруҳ қоидалари ва уларнинг асослари ҳам болалар билан

муҳокама қилинади.

Илк мактабгача ёш давридаги таълимда болалар гуруҳда мавжуд бўлган диний ва бошқа қарашлар ўзаро танишиш объекти ҳисобланади. Динлар ва қарашларни болалар билан ҳам кенгроқ кўриб чиқиш мумкин. Динсизлик ҳам худди шундай тушунтирилади. Мақсад — турли нуқтаи назарларга нисбатан ўзаро ҳурмат ва тушунишни ривожлантириш ва болаларнинг маданий ва нуқтаи назарини ривожлантиришни қўллаб-қувватлашдир. Болалар билан биз турли хил қарашлар ва улар билан боғлиқ анъаналар билан танишамиз. Нарсаларга қарашнинг табиий усуллари, масалан, йил фасллари алмашиши билан боғлиқ воқеалар, шунингдек, кийиниш ёки овқатланиш каби кундалик вазиятлардан фойдаланилади.

Ахлоқий тарбия васийлар билан ҳамкорлик қилиш, ҳар бир оиланинг келиб чиқиши, қарашлари ва қадриятларини тинглаш ва ҳурмат қилишни ўз ичига олади. Хулқ-атворни тарбиялаш, бошқа фаолиятлар қатори, болаларнинг маданий компетенцияси, бир-бирлари билан ўзаро муносабатлари, шунингдек, фикрлаш ва ўрганиш билан боғлиқ кенг қўламли кўникмаларини қўллаб-қувватлайди.

Маҳаллий жамиятининг ўтмиши, бугуни ва келажагини ҳисобга олиб , болаларнинг тарихий воқеаларга қизиқишини ошириш, яхши келажак куришга қаратилган жараён дир. Бундан ташқари, болаларнинг ўсиш ва ривожланиш муҳитининг хилма-хиллиги текширилади.

Болалар учун ўтмишдаги воқеалар ва вазиятларни қайта кўриб чиқиш учун имкониятлар яратилади. Ахборотнинг муҳим манбалари болалар ва уларнинг шахсий тарихи, яқин ҳамжамият аъзолари ва атроф-муҳит дир. Бундан ташқари, болаларнинг васийлари ўзларининг маданий мероси бўйича тажрибасларидан фойдаланишлари мумкин. Ўтмишни, масалан, болаларни бобо-бувиларининг болалик ўйинлари ва мусиқалари жараёни ташкил этиш мумкин.

Ҳозирги вақт болаларни қизиқтирадиган долзарб масалаларни кўриб чиқиш ғоят аҳамиятли. Болалар билан маҳаллий ҳамжамият аъзоларининг

хилма-хиллигини кўриб чиқилади ва уни ҳурмат қилишга ўргатилади. Бошқа нарсалар каторида, одамлар, жинслар ва оилаларнинг хилма-хиллиги мавзусида таълим берилади. Бундан асосий мақсад болаларга одамлар ҳар хил, аммо тенг ҳуқуқли эканлигини тушунишга ўргатишдан иборатдир.

Ўтмиш ва ҳозирги кунда бўлаётган воқеа-ҳодисалар ҳақида билим беришдан ташқари, келажак ҳақида ўйлашимиз ва қулай келажакни таъминлашда қандай таъсир қилишимиз кераклиги ҳақида фикр юритишимиз даркор. Келажак ҳақида ўйлаш таълимий фаолиятлар жараёнида келгуси мавсум учун ўйинларни режалаштириш ёки болаларни ўзининг ўйин муҳитини яратиш билан боғлиқ бўлиши мумкин. Масалан, болалар билан сиз келажакнинг ҳаёлий дунёларини қуришингиз ёки болаларни қизиқтирадиган касблар орқали келажак ҳақида ўйлашингиз мумкин.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида медиа таълимнинг роли болаларнинг фаол ҳаракат қилиш ва жамиятда ўзини намоён қилиш имкониятларини қўллаб-қувватлашдан иборат. Болалар билан биз турли хил оммавий ахборот воситалари билан танишамиз ва хавфсиз муҳитда ўйин тарзда медиа ишлаб чиқариш билан тажриба ўтказамиз. Болалар билан биргаликда болалар ҳаёти ва унинг воқеликка мувофиқлиги билан боғлиқ медиа контентни муҳокама қилинади. Шу билан бирга, турли манбалар ва оммавий ахборот воситалари танқидини ривожлантириш амалиёти қўлланилади. Болалар ўзларининг ва бошқаларнинг фаровонлигини ҳисобга олган ҳолда оммавий ахборот воситаларидан масъулият билан фойдаланишга йўналтирилади. Оммавий ахборот воситаларида пайдо бўладиган мавзулар болалар билан, жисмоний тарбияга оид ўйинларда, расм чизишда ёки сюжетли-ролли ўйинлар жараёнида кўриб чиқиши мумкин.

Мен ўз муҳитимда ўқийман ва ҳаракат қиламан

Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг вазифаси болаларга атроф-муҳитни кузатиш, тузилиш ва тушуниш кўникмаларини беришдир. Болалар табиат ва атроф-муҳитни ўрганишга ва бу муҳитда ҳаракат қилишга йўналтирилади. Илк мактабгача ёшдаги болалик давридаги таълим

болаларнинг **математик тафаккурини** ривожлантиришга ёрдам беради ва математикага ижобий муносабатни мустаҳкамлайди.

Илк мактабгача болалик таълими экологик таълим ва технология таълимини ҳам ўз ичига олади. Ўқув муҳити билан боғлиқ шахсий кузатишлар, тажрибалар болаларда сабаб ва таъсир муносабатларини тушунишга ёрдам беради ва фикрловчи ва ўқувчи сифатида ривожланади. Болаларнинг нарсаларни номлаш ва турли тушунчаларни қўллаш қобилиятини ривожлантириш саводхонликни тез ривожлантиради.

Илк мактабгача ёш давридаги таълимнинг мақсади болаларга математик фикрлашнинг турли босқичларида тушуниш ва ўрганиш қувончини тақдим этишдир.



Болалар кузатиш ва ўйин фаолияти орқали математика ва унинг кичик соҳалари билан танишадилар. Болалар кундалик вазиятларда ва яқин атрофда содир бўладиган шакллар, миқдорлар ва ўзгаришларга эътибор беришга йўналтирилади. Болалар ўзларининг математик кузатишларини, масалан, жисмоний ёки турли хил асбоблар ва расмлар ёрдамида ифодалаш ва текшириш орқали ўйлашлари ва тасвирлашлари тавсия этилади. Болаларга нарсаларни таснифлаш, уларни бир-бири билан таққослаш ва тартибга солиш, қонуният ва ўзгаришларни топиш ва ишлаб чиқариш имкониятлари тақлиф этилади. Болалар, шунингдек, ўйин муҳити билан боғлиқ муаммоларни топиш, ўйлаш ва улар ҳақида мулоҳаза юритиш ва ечимларни излашда ва топишда эркин фикрлашга ўргатилади.

Ўқиш контсепциясини ривожлантириш турли интерфаол усуллар

ёрдамида, масалан, болаларни жалб қиладиган ўйин ва материаллардан фойдаланишда қўллаб-қувватланади.

Болалар атроф-муҳитдаги рақамларни кузатишга ундаш орқали уларнинг кўникмалари ривожланиб бориши билан уларни ўз маҳоратидан келиб чиқиб рақамларни сўзлар ва белгилари билан боғлайдилар. Атроф-муҳитдаги предметларни номлашни ўрганиш орқали бир қатор кўникмалар ривожланиши мумкин. Болалар билан биз спорт ўйинларида, расм чизишда ёки турли хил асбоблар ёрдамида жойлашув ва муносабатлар тушунчаларини ўлчашга ва машқ қилишга ҳаракат қиламиз. Турли машқлар болаларнинг ҳолати ва даражасини ўрганишга ёрдам беради. Болалар шаклларни ва уларнинг қисмларини ўрганишга ва улар билан ўйнашга таклиф қилинади. Болаларнинг геометрик тафаккурини мустаҳкамлаш, хунармандчилик, қолиплаш ва қурилиш билан шуғулланишларига имкониятлар яратилади. Вақт тушунчаси йил фаслларни кузатиш орқали ўргатилади.

Экологик таълимнинг мақсади: болаларнинг табиатга муносабатини ва атроф-муҳитдаги масъулиятли ҳаракатларини мустаҳкамлаш, уларни барқарор ҳаётга йўналтиришдир. Экологик таълим учта ўлчовни ўз ичига олади: атроф-муҳийт, уни ўрганиш ва атроф-муҳит учун ҳаракат қилиш. Табиатдаги муҳит ҳам ўрганиш мақсадларига хизмат қилувчи ўйин муҳити ҳисобланади.

Экологик таълим илк мактабгача ёшдаги болалик таълимининг муҳим қисмидир. Ижобий тажрибалар орқали бола табиат ва унинг атрофидаги муҳитдан завқланишни ўрганади, унинг атроф-муҳит билан алоқаси мустаҳкамланади. Табиат ҳодисалари турли сезгилар билан ва турли фаслларда кузатилади. Улар фаолиятлар жараёнида муҳокама қилинади ва ўрганилади. Шу билан бирга, биз атроф-муҳит билан боғлиқ тушунчалардан фойдаланишни ўрганамиз. Турли ўсимлик ва ҳайвон турларини аниқлашга машқ қилиш табиат ҳақидаги билимларни мустаҳкамлайди. Болалар билан биз уларни қизиқтирган нарсалар ҳақида маълумот излашни ўрганамиз. Табиат, шунингдек, эстетик тажриба ва дам олиш жойи бўлиши мумкин.

Болалар табиатга, унинг ўсимликларига ва ҳайвонларига меҳр кўрсатишга ва асраб-авайлашга йўналтирилади. Экологик таълим барқарор турмуш тарзини ўсишига ва зарур кўникмаларга эга бўлишга ёрдам беради. Ушбу амалий кўникмаларга ахлоқ-одоб ва тежамкорликни ўрганиш, овқатланиш билан боғлиқ масъулият, энергияни тежаш ва чиқиндиларни камайтириш, масалан, товарларни қайта ишлаш, таъмирлаш ва қайта ишлаш киради. Шу билан бирга, болалар ўз ҳаракатларининг оқибатларига эътибор беришга йўналтирилади. Болалар ўзларининг хатти-ҳаракатлари орқали барқарор турмуш тарзига таъсир қилишлари мумкинлигини ҳис қилишларини таъминлаш муҳим, лекин барқарор турмуш тарзини сақлаб қолиш учун болалар сифатида ортиқча масъулиятни ўз зиммаларига олмасликлари керак бўлади.

Тил ва маданият билан боғлиқ истиқболлар

Илк болалик давридаги таълим режасининг асосларида тил ва маданият билан боғлиқ фикрлар илк болалик таълимида иштирок этувчи ҳар бир болага тегишли деб ҳисобланади. Болаларнинг турли хил тилида гапириши ва уларнинг маданий келиб чиқиши ва қобилиятларини турлича бўлиши жамиятни ижобий жиҳатдан бойитади. Тил ва маданиятдан хабардор бўлган илк болалик таълимида тиллар, маданиятлар ва қарашлар бутун илк болалик таълимининг бир қисмига айланади.

Илк болалик давридаги таълим тўғрисидаги қонунга кўра, давлат боланинг она тилида, фин, швед ёки сами тилларида эрта таълим олишини таъминлаши керак. Имо-ишора тилидан фойдаланадиган болага илк болалик даврида имо-ишора тилида таълим берилиши мумкин. Илк болалик давридаги таълим роман тилида ҳам берилиши мумкин. Илк болалик таълим режасининг асосларида белгиланган мақсадларга эришишда хавф туғдирмаса, таълим жараёнида бошқа тиллардан ҳам фойдаланиш мумкин. Бундай ҳолда, болаларнинг она тили фин/швед тили кўникмаларини ривожлантиришни қўллаб-қувватлашга ҳам эътибор қаратиш лозим. Ходимлар, васийлар ва турли маданий жамоаларнинг ўзаро ҳамкорлиги

болалар ва оилаларнинг маданий анъаналарини давом эттиришга ёрдам беради ва болаларнинг ўз маданий келиб чиқишини намоён этиш имкониятини қўллаб-қувватлайди. Икки тилли ва кўп тилли муҳитда болалар ўзаро мулоқотга даъват этилади. Илк болалик давридаги таълимга швед ва фин тилларида она тили сифатида гапирадиган болалар киради . Ушбу икки тилли болаларнинг тил ривожланиши ва шахсиятини ривожлантириш нуқтаи назаридан, иккала тилни ҳам қўллаб-қувватлаш ва болаларни улардан фойдаланишларига ундаш муҳимдир.

Сами – болалар учун эрта болалик давридаги таълимнинг махсус мақсади болаларнинг ўзига хослигини ва ўз маданияти ҳақида хабардорлиги ҳақида билимларини мустаҳкамлаш, уларга анъанавий билим ва кўникмаларини ўрганиш имкониятини беришдир. Самилар маҳаллий халқ бўлиб, уларнинг ўз тили ва маданиятига булган ҳуқуқлари конституцияда белгилаб қуйилган. Фаолиятлар жараёнида атроф-муҳитдан, васийлар ва Сами жамоаси билан ҳамкорликдан фойдаланади. Агар илк болалик давридаги таълим учта сами тилидан бирида ташкил этилган бўлса, унинг махсус мақсади тилни ривожлантириш, тушуниш ва ундан фойдаланишни кучайтиришдир. Мақсад – болаларнинг сами тилида сўзлашувчи муҳитда ишлашга тайёрлигини ошириш, сами тилини ўрганишдан иборат. Педагог-тарбиячилар ота-оналар билан ҳамкорликда сами тили ва маданий меросини сақлашни кучайтиради. Роман болалари учун: эрта болалик давридаги таълимнинг махсус мақсади болаларнинг ижобий шахсиятини ривожлантириш ва ўз тарихи ва маданияти ҳақида хабардорликни кучайтириш ва болаларнинг жамиятдаги иштирокини таъминлашдан иборат. Бундан ташқари, турли тилда сўзлашувчи жамоалар билан ҳамкорликда болаларнинг тил ривожланишини қўллаб-қувватлайди. Имкон қадар болаларнинг рум тилидан фойдаланиши ва ўрганиши учун имкониятлар ташкил этилади. Педагог-тарбиячилар ота-оналар билан ҳамкорликда турли тадбирларни ташкил этади.

Имо-ишора тилидан фойдаланадиган болалар учун илк болалик таълими имо-ишора тилли гуруҳларда ёки имо-ишора тили ва оғзаки нутқ тилидан фойдаланадиган болалардан иборат гуруҳда амалга оширилиши мумкин. Имо-ишора тили боланинг она тили, биринчи тили ёки иккинчи тили бўлиши мумкин. Имо-ишора тилидан фойдаланадиган болалар қар, эшитиш қобилиятида нуқсонга эга бўлиши мумкин. Имо-ишора тили бўйича илк болалик давридаги таълимнинг мақсади – ота оналар билан ҳамкорликда фин ёки фин-швед имо-ишора тилидан фойдаланиш ва ўрганиш имкониятини бериш орқали болаларнинг тил ва маданий ўзига хослигини қўллаб-қувватлаш ва мустаҳкамлашдир. Мақсад, болаларнинг турли тил муҳитида ҳаракат қилишга тайёрлигини ошириш ва болаларнинг фин ёки фин-швед имо-ишора тилини ифодалаш ва имо-ишора захирасини бойитишдир.

Илк болалик давридаги таълимда чет тили ва кўп тилли болаларнинг тил кўникмаларини, тил ва маданий ўзига хосликларини, ўзини ўзи кадрлашини ривожлантириш турли йўللار билан қўллаб-қувватланади.

Фин/швед тилларини ривожлантириш болаларнинг эҳтиёжлари ва талабларидан келиб чиқиб тил кўникмалари ва қобилиятларни мақсадли ва педагогик жиҳатдан режалаштирилган тарзда амалга оширилади. Кўп қиррали ўзаро таъсир вазиятлари ва ўқув муҳити ёрдамида болаларга турли хил таълим ва ўқитиш вазиятларида фин/швед тилларидан иккинчи тил сифатида фойдаланиш ва ўзлаштириш имкониятлари таклиф этилади. Фин-швед тилини ўзлаштиришнинг бошланғич нуқтаси – бу кундалик ҳаётнинг аниқ тили ва унинг ифодалаш захирасининг бойлигидир. Тилни тушуниш ва ундан фойдаланиш кўникмаларини ривожлантириш ўзаро боғлиқдир. Болада вазиятга ва унга мос келадиган тарзда кузатиш, ўз тафаккури, ҳис-туйғулари ва фикрларини ифода этиш кўникмалари пайдо бўлади. Баъзи болалар фин маданияти ва фин-швед тилини фақат илк болалик таълимига кирганларида ўрганишни бошлашади. Бола тили

ривожланиш билан боғлиқ бўлган фин-швед тилини билиш ва ўрганишни эрта болалик давридаги таълимни қўллаб-қувватлаш билан тенглаштирмаслик керак. Оиланинг лингвистик муҳити, тил танлаш, кўп тилли ва маданий ўзига хосликларнинг шаклланиши, она тили ёки бошқа тилларни ўрганишнинг ривожланиш босқичлари ва аҳамияти ота-оналар билан биргаликда муҳокама қилинади. Илк болалик давридаги таълим боланинг Финляндия жамиятига интеграциялашувини қўллаб-қувватлайди.

Иложи бўлса, болаларнинг ўз она тили ёки ўз она тилларидан фойдаланиши ва ўзлаштириши учун имкониятлар ташкил этилади. Ўз она тили ва иккинчи тил сифатида фин/швед тилларини ўрганиш болаларнинг функционал икки тиллилиги ва кўп тиллилиги учун асос яратади. Болаларнинг она тили ва шу тилга оид маданиятини асраб-авайлаш ва ривожлантириш учун биринчи навбатда ота-она масъулдир. Агар керак бўлса, ўзаро тушунишни таъминлаш учун ота-оналар билан суҳбатларда таржимон ишлатилади.

Икки тилли илк болалик таълими

Икки тилли мактабгача таълимни ташкил этиш давлат ёки хусусий ташкилотнинг қарорига асосланади. Икки тилли илк болалик таълимининг мақсади болаларга меъёр асосида кўп қиррали тил таълимини таклиф қилиш орқали болаларнинг тил ўрганишининг илк даврини ташкил қилишдир. Болаларга тилларни ўзлаштириш учун улардан функционал ва ўйин жараёнида фойдаланиш имкониятлари таклиф этилади. Шу билан бирга умрбод тил ўрганиш учун замин яратилади. Мақсад: кўп тилли муҳитдаги машғулотлар болаларда лингвистик қизиқиш ва тажриба ўтказиш истагини уйғотади. Шу тарзда ташкил этилган илк болалик таълимида турли маданиятлар ҳам табиий равишда учрашади.

Икки тилли илк болалик таълими кенг қўламли ва қисқа муддатлига бўлинади. Қисқа муддатли икки тилли илк мактабгача ёшдаги таълим болалик таълимининг мақсади болаларда тилларга қизиқиш ва ижобий

муносабатни уйғотишдир. Кенг миқёсли икки тилли илк болалик таълимида мақсад болаларнинг икки ёки кўп тилли муҳитда ишлаши учун кўникмаларни яратишдир.

Илк болалик давридаги таълимда маҳаллий тилларни тўлиқ сингдириш

Швед тилини фин тилидаги илк болалик таълимида ва фин тилини швед тилида сўзлашувчи илк болалик таълимида ташкил этиш мумкин. Бундан ташқари, фин ва швед тилларида сўзлашувчи илк болалик таълимида ривожлантириш усуллари ва ота-оналар билан ҳамкорлик олиб бориладиган фаолият кўллаб-қувватланади. Амалиётдаги мақсад педагог-тарбиячиларнинг хар бири доимий равишда фақат битта тилдан фойдаланишини таъминлашдан иборат, бу бола ишлатиладиган тил ёки илк болалик таълими ташкил этилган тил. Болалар она тилидан фойдаланишга даъват этилади, лекин улар ўз она тилида ҳам тушуниш имкониятига эга бўлишлари керак. Мақсад – тил орқали амалга ошириладиган мактабгача таълимга ва кейинчалик асосий таълимга ўтишга тайёр бўлишдан иборат.

КЕНГ КЎЛАМЛИ ИККИ ТИЛЛИ ЭРТА БОЛАЛИК ТАЪЛИМИ

Кенг кўламли икки тилли илк мактабгача ёшдаги болалик таълимида фаолиятнинг бир қисми (камида 25%) "Илк болалик таълими тўғрисида"ги қонунда назарда тутилган илк болалик таълими тилидан бошқа тилда амалга оширилади. Баъзи болалар бу тилда ўз она тили сифатида гапиришлари мумкин. Фаолият шундай



режалаштирилганки, турли тил гуруҳлари уларнинг тилларини ривожлантириш учун зарур ёрдамни берган ҳолда ташкил этилади. Гуруҳларга жалб қилишда, илк болалик таълимида фойдаланиладиган тилларнинг ҳеч бири она тили бўлмаган болалар ҳам кириши мумкин. Илк ёшдаги болага ғамхўрлик қилишда ташкилот тарбиячиси ҳар бир ҳолатда боланинг ривожланишини қўллаб-қувватлайди ва жараёни ота-она билан муҳокама қилиб боради. Икки тилда амалга ошириладиган илк болалик таълимида педагог-тарбиячилар фаолиятларини моделлаштириш ва болаларнинг ижодий фаолияти орқали аста-секин ривожланиши учун тадбирлар режалаштирилган. Иложи бўлса, ҳар бир ходим икки тилдан фақат биттасини фаол ишлатади. Бола ўз она тилида, фин ёки швед тилларида ҳам тушуниш имкониятига эга бўлиши керак.

Болалар ҳар иккала тилдан фойдаланишга даъват этилади.

Мақсад – икки тилли фин-швед мактабгача таълим ва асосий таълимга ўтишга тайёр бўлишдир. Тил билан бойитилган илк болалик таълими илк болалик давридаги таълимни назарда тутаяди, бунда тадбирларнинг 25 фоиздан ками мунтазам ва режалаштирилганидек “Илк болалик таълими тўғрисида”ги қонунда белгиланган илк болалик таълими тилидан бошқа тилда ташкил этилади. Бундан асосий мақсад болаларни тил ўрганишини қўллаб-қувватлаш, болаларни ўзини ва тил танлашини рағбатлантиришдир. Натижада тил билан бойитилган асосий таълимга ёки бошқа йўл билан эрта тил таълимига ўтиш бўлиши мумкин.

Илк болалик давридаги таълимда тилдан фойдаланиш болаларнинг ўз маданияти ҳақидаги билимларини мустаҳкамлайдиган ва йўқолиб кетиш хавфи остида турган озчилик тилини ёки оилада гапирадиган маҳаллий тилни ўрганиш имкониятини берадиган фаолиятни англатади. Тилдан фойдаланиш тамойиллари тилни ривожлантиришга қаратилган бўлиши мумкин.

Маҳаллий мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялаш режасида болаларнинг ёши ва ривожланиши, фаолиятнинг турли шаклларининг

хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда педагогик фаолиятнинг мақсад ва тамойиллари кўрсатилган. Турли иш тартибида педагогик фаолиятнинг мақсад ва мазмуни маҳаллий режаларда белгиланиши мумкин. Булар:

маҳаллий мактабгача таълим режасида тасвирланган ва кўрсатилган педагогик фаолиятни режалаштириш ва амалга ошириш тамойиллари;

мониторинг ва баҳолаш амалиёти;

илк мактабгача ёшдаги болалик таълимини педагогик хужжатлаштириш тамойиллари ;

амалиётда кўп қиррали иш усулларини танлаш ва қўллашга раҳбарлик қилувчи тамойиллар;

инклюзив тамойилларга мувофиқ болалар ўйинини қўллаб-қувватловчи амалиётлар;

таълим йўналишларининг мақсад ва мазмуни болаларнинг кизиқишлари ва иштирок этиш усулларини ҳисобга олиш.

Педагогик фаолиятни режалаштириш ва амалга оширишда турли тил ва маданият гуруҳлари учун илк болалик таълимини амалга ошириш ташкил этилган бўлса, икки тилли чет эллик ва кўп тилли болалар учун фин/швед тилларини ўрганишни қўллаб-қувватлаш оила тили билан боғлиқ ҳамкорлик танлаш ва она тилини қўллаб-қувватлаш асосида амалга оширилади.

Кенгайтирилган қўллаб-қувватлаш

Илк мактабгача ёш давридаги таълимда, агар умумий ёрдам етарли бўлмаса, болага индивидуал ва биргаликда режалаштирилган кучайтирилган ёрдам кўрсатилиши керак. Қўллаб-қувватлашни ташкил этишда индивидуал ёрдам умумий ёрдамдан кўра кучлироқдир. Қўллаб-қувватлаш боланинг индивидуал эҳтиёжларига кўра қисқа муддатли ёки узок муддатли узлуксиз равишда берилади ва ёрдамга эҳтиёж пайдо бўлиши биланоқ бошланади. Кенгайтирилган қўллаб-қувватлаш бола зарур бўлиши билан бера бошланади.

Болани қўллаб-қувватлаш режалаштириш ва амалга ошириш

усулларини кучайтириш орқали амалга оширилади. Қўллаб-қувватлаш мунтазам ва бир вақтнинг ўзида амалга ошириладиган бир неча шаклларида иборат. Ўз вақтида кўрсатилган қўллаб-қувватлаш боланинг кейинги ёрдамга бўлган эҳтиёжини кўпайишини олдини олади.

Болага қўйиладиган ташхисдан ёрдам олиш учун шарт сифатида фойдаланиш мумкин эмас. Аввало таълим жараёнида кенгайтирилган ёрдам кўрсатиш тўғрисида маъмурий қарор қабул қилинади.

Махсус қўллаб-қувватлаш

Илк мактабгача ёш давридаги таълимда болага умумий ёрдам ёки кучайтирилган қўллаб-қувватлаш етарли бўлмаганда, индивидуал режалаштирилган махсус ёрдам кўрсатилиши керак. Ногиронлик, касаллик, ривожланиш кечикиши ёки бошқа касалликлар, боланинг

ўрганиш қобилиятини сезиларли даражада камайтиради ва ривожланишни қўллаб-қувватлаш заруратини келтириб чиқаради. Махсус ёрдам – бу илк болалик давридаги таълимда кўрсатиладиган



ёрдамнинг энг кучли даражаси. Агар бола ёрдамга муҳтож бўлса, қўллаб-қувватлаш бевосита махсус ёрдам даражасида бошланиши мумкин.

Бола қўллаб-қувватлаш зарурати туғилиши билан оқ махсус ёрдам олиш ҳуқуқига эга. Махсус қўллаб-қувватлаш хизматлари бир нечта шакллардан иборат бўлиб, доимий ва тўлиқ вақтда ишлайди. Махсус ёрдам бериш тўғрисида ҳам маъмурий қарор қабул қилинади.

Болаларни қўллаб-қувватлаш шакллари

Қўллаб-қувватлашнинг

барча даражаларида боланинг ёрдамга бўлган эҳтиёжига қараб турли хил шакллари қўлланилади. Қўллаб-қувватлаш шакллари илк мактабгача ёшдаги болалик таълимининг асосий фаолиятининг бир қисми сифатида қўллаб-қувватлаш зарурати пайдо бўлиши билан бир вақтнинг ўзида амалга



оширилиши мумкин. Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимида иш усуллари ва таълим муҳити боланинг индивидуал эҳтиёжларига қараб ўзгартирилади. Қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари боланинг иштироки, ўрганиш ва тенгдошлар гуруҳининг бир қисми сифатида ҳаракат қилиш ҳуқуқи боланинг манфаатларига мувофиқ амалга оширилиши учун педагогик жиҳатдан режалаштирилган бўлади. Болаларни қўллаб-қувватлаш педагогик, таркибий ва терапевтик қўллаб-қувватлаш шаклларини ўз ичига олиши мумкин.

Болаларни қўллаб-қувватлаш илк мактабгача ёшдаги таълимнинг кундалик фаолиятининг бир қисми сифатида ташкил этилади. Болалар гуруҳини шакллантиришда қўллаб-қувватлашга муҳтож болаларнинг қизиқиши, ёрдамга муҳтожлиги ва даражаси, илк мактабгача ёшдаги болалик таълими учун белгиланган мақсадларга эътибор қаратилади.

Қўллаб-қувватлашнинг педагогик шакллари такрорий фаолиятни ва бола учун аниқ ва натижа берадиган кундалик тартибини яратишни ўз ичига олади. Болаларни қўллаб-қувватлаш, бошқа фаолиятлар қатори, ўзаро таъсир ва алоқа усуллари кабиларни ҳам ўз ичига олади. Бу белгилар, тасвирлар ёки турли технологик ечимлар каби нутқ ўрнини

босувчи алоқа усуллари ҳам бўлиши мумкин. Бола эҳтиёжларига жавоб бериш, мактабгача ёшдаги болалар таълими педагог-тарбиячиларидан умумий ва тизимли педагогик ва махсус педагогик иш усулларини қўллашни талаб қилади. Педагогик ёрдам шакллар, шунингдек, илк мактабгача ёшдаги таълим фаолиятини режалаштириш, кузатиш, хужжатлаштириш ва баҳолашни ўз ичига олади.

Боланинг индивидуал эҳтиёжларидан келиб чиқадиган махсус педагогик усуллар битта боланинг, кичик гуруҳнинг ёки бутун болалар гуруҳининг биргаликдаги фаолияти сифатида режалаштирилиши, қўлланилиши ва амалга оширилиши мумкин.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълимининг инклюзив қиймат базасига мувофиқ, педагогик ёрдамни режалаштириш ва амалга ошириш, биринчи навбатда, болага муҳтож бўлган ёрдам тенгдошлар гуруҳининг бир қисми сифатида амалга ошириладиган амалий усуллардан фойдаланиши керак.

Қўллаб-қувватлашнинг таркибий шакллари боланинг қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжини аниқлаш ва уни амалга ошириш билан боғлиқ бўлган педагог-тарбиячиларнинг билими ва махсус педагогик малакасини оширишни ўз ичига олади.

Қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжни қондириш учун гуруҳдаги болалар сонини қисқартиришни, шунингдек, хоналарининг тузилиши билан боғлиқ ечимларни болалар ёрдамида ўзгартиришни ўз ичига олади. Гуруҳда фаолият олиб борадиган кадрлар таркиби, масалан, махсус мактабгача таълим тарбиячи-педагоги билан таъминланиши мумкин. Болалар сонини камайтириш орқали педагог-тарбиячиларнинг болалар сонига нисбати ўзгартирилади шундай қилиб, болани қўллаб-қувватлаш режалаштирилган тарзда амалга оширилиши ва гуруҳда илк ёшдаги болалар таълим учун белгиланган мақсадларга эришиш мумкин. Бундан ташқари, илк мактабгача ёшдаги болалик таълимида иштирок этиш учун талаб қилинадиганлар таржимонлик ва ёрдам хизматлари, ёрдамчи

воситалардан фойдаланиш имкониятини ҳисобга олиш ва кичик ёки махсус ёрдамга муҳтож бўлган гуруҳ болаларини қўллаб-қувватлашнинг таркибий шакллари бўлиши мумкин.

Ҳамшираликни қўллаб-қувватлаш шакли орқали болаларга таълим жараёнида ғамхўрлик қилиш, ёрдамга бериш учун ишлаш усулларини яратишни англатади. Ҳамширалик ёрдами шаклларининг бир қисми сифатида боланинг тиббий эҳтиёжлари ҳисобга олинади. Буларга, масалан, боланинг узок муддатли касалликларини даволаш, дори-дармонлар, овқатланиш ва ҳаракат билан боғлиқ ёрдам ва ёрдамчи эҳтиёжлар киради.

Ижтимоий ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги мутахассислар билан ҳамкорлик, масалан, илк ёшдаги болалар таълими ходимлари фаолиятига раҳбарлик қилиш ва маслаҳат беришда амалга оширилади.

Илк мактабгача ёшдаги болалар таълими муассасаларида ҳар доим болалар гуруҳининг асосий фаолияти доирасида дори-дармонлар ёки даволанишни амалга ошириш мумкин ёки мумкин эмаслиги баҳолаб олинади. Ҳар бир боланинг аҳволига умумий баҳо берилади.

Илк болалик давридаги таълим тўғрисидаги қонунга мувофиқ боланинг эҳтиёжларига кўра қўллаб-қувватлаш даражасидан қатъи назар, парвариш қилинади.

Қўллаб-қувватлашнинг педагогик, тузилмавий ва терапевтик усуллари боланинг қизиқиши ва қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжига мос келиши керак, улар маҳаллий ва вазиятга хос қарорлардан фойдаланадилар. Масалан: Боланинг ёрдамчи қурилмалар ёки ёрдам воситаларидан фойдаланишини режалаштираётганда, ушбу қўллаб-қувватлаш чоралари, биринчи навбатда, бола тенгдошлар гуруҳининг бир қисми бўлиши ва бир хил шароитларда ва вазиятларда иштирок этиши учун ташкил этилиши керак.

Болани қўллаб-қувватлаш жараёнини баҳолаш

Илк мактабгача ёш давридаги таълимда болани қўллаб-қувватлаш

барча даражадаги ёрдам даражасида баҳоланади. Боланинг қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжи, шунингдек, қўллаб-қувватлашнинг етарлилиги ва амалга оширилиши заруратга қараб баҳоланади, лекин қўллаб-қувватлаш зарурати туғилганда ёки ўқув муҳити ўзгараганда йилига камида бир марта илк болалик давридаги таълим режасини қайта кўриб чиқиш муҳим ҳисобланади. Болани қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжни баҳолаш жараёни илк мактабгача ёшдаги болалар таълими педагоглари томонидан олиб борилган кузатишлар асосида олиб борилади. Бунда ота-оналар ва болалар маслаҳат маркази ёки ижтимоий ва соғлиқни сақлаш ходимлари ҳам ташаббус кўрсатиши мумкин.

Қўллаб-қувватлашни тўлиқ кўриб чиқишда ҳар бир бола учун қайси ечимлар боланинг манфаатларига мос келиши ҳар доим баҳоланади. Боланинг фикри ва истаклари ҳисобга олинади ва қўллаб-қувватланади, қўллаб-қувватлаш чоралари ва амалга ошириш заруриятини баҳолашда васий билан ҳамкорлик қилинади.

Махсус мактабгача таълим тарбиячи педагоги керак бўлганда болани қўллаб-қувватлашни баҳолашда иштирок этади. Ижтимоий ва соғлиқни сақлаш ташкилотлари илк ёшдаги таълим ташкилотчисининг илтимосига биноан баҳолашда иштирок этадилар; агар баҳолаш қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжни баҳолаш ва қўллаб-қувватлаш ечимлари учун асос сифатида илк мактабгача ёшдаги болалар таълими ходимларидан бошқа педагогик тажрибани ҳам талаб қилса бўлади.

Қўллаб-қувватлаш даврида боланинг эрта таълим режаси

Болага зарур бўлган ёрдам, яъни қўллаб-қувватлаш даражаси, шакллари ва уларни амалга ошириш, шунингдек, тегишли мажбуриятлар ва меҳнат тақсимоли боланинг илк мактабгача ёшдаги таълим режасида қайд этилади. Уни тайёрлаш ва баҳолашдан мактабгача таълим тарбиячи педагоги ёки махсус мактабгача таълим тарбиячи педагоги малакасига эга бўлган шахс бошқа ходимлар ва боланинг ота онаси билан ҳамкорликда жавобгар бўлади. Ходимнинг вазифаси қўллаб-қувватлашдир, режани

тайёрлаш ва баҳолашда ота-она ва боланинг иштироки жуда муҳим. Мақсад: болалар ва ота-оналар билан келишилган ҳолда ҳаракат қилиш. Режани тайёрлаш ва уни баҳолашда боланинг фикри аниқланади ва ҳисобга олинади.

Қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёж ва уни амалга ошириш жараёни баҳоланади ва режа заруратга қараб йилига камида бир марта ёки қўллаб-қувватлаш зарурати ўзгарганда қайта кўриб чиқилади. Амалиётдаги мақсадларга эришиш қайдномалари юритилади ва боланинг ўзгариши ва ёрдамга бўлган эҳтиёжга мос равишда ўзгартирилади. Режада қўллаб-қувватлаш зарурати ва чора-тадбирлар тугаганлигини кўрсатиш керак. Бола мактабгача таълим муассасасига кела бошлаганида қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёж ҳар доим баҳолананиб борилади. Мактабгача таълимда иштирок этаётган боланинг ўсиши ва ўқишини қўллаб-қувватлаш мактабгача таълим дастурининг асосларида назарда тутилган. Мактабгача таълим учун қўшимча Илк мактабгача ёш давридаги таълимга келсак, ҳар қандай ёрдам мактабгача таълимда кўрсатиладиган ёрдам билан мувофиқлаштирилиши ва боланинг илк мактабгача ёшдаги таълим режасида қайд этилиши керак.

Кенгайтирилган ёки махсус қўллаб-қувватлаш бошланишидан олдин, илгари амалга оширилган қўллаб-қувватлаш чоралари ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш натижаларти боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасида қайд этилади. Баҳолаш қўллаб-қувватлаш чоралари тавсифини, уларнинг самарадорлигини баҳолаш ва ривожлантиришни ўз ичига олади. Бола қандай қўллаб-қувватлашдан фойда кўради ва қайси фаолият самарали индивидуал тарзда амалга оширилиши ҳақида баҳслар олиб борилади.

Маъмурий қарор қабул қилишда кенгайтирилган ёки махсус қўллаб-қувватлаш хизматларидан ва илк мактабгача ёшдаги ёшдаги таълим режасидан фойдаланишни таъминлаш керак. Агар боланинг Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасида боланинг ёрдамга бўлган эҳтиёжи баҳоланган бўлса, кучайтирилган ёки махсус қўллаб-қувватлаш тўғрисида маъмурий

қарор ёки қўллаб-қувватлаш хизматлари тўғрисида қарор қабул қилишда баҳолаш ҳисобга олиниши керак. Боланинг илк мактабгача ёшдаги болаларга таълим бериш режаси маъмурий қарорнинг мазмунига мувофиқ янгиланади.

Агар бола илк мактабгача ёшдаги таълимда ёрдам олса, унинг илк мактабгача ёшдаги болалик таълим режаси мазмунида қайд этилади.

Қўллаб-қувватлашнинг педагогик шакллари

илк мактабгача ёшдаги болалик таълим жараёнида кун тартибининг тузилиши ва кундалик ритми билан боғлиқ ечимлар:

таълим муҳити билан боғлиқ ечимлар;

зарур махсус педагогик усуллар;

ўзаро таъсир ва алоқа усуллари, масалан, белгилар ва расмлардан фойдаланиш;

боланинг тенгдошлари гуруҳи фаолиятида қандай иштирок этиши бўйича амалиётлар фойдаланиш имкониятини ҳисобга олиш;

қўллаб-қувватлашнинг таркибий шакллари;

қўллаб-қувватлашни амалга ошириш билан боғлиқ компетенция ва махсус педагогик компетенцияни мустаҳкамлаш;

ходимлар сони ва тузилиши билан боғлиқ ечимлар;

болалар гуруҳининг катталиги ва гуруҳ тузилиши билан боғлиқ эчимлар;

таржима ва ёрдам хизматлари ҳамда ёрдамчи воситалардан фойдаланиш;

кичик , махсус гуруҳ ёки бошқа керакли гуруҳ формати;

махсус мактабгача таълим тарбиячи педагог ёки кундузги ўқитиш ёки маслаҳат қисми.

Қўллаб-қувватлашнинг эҳтиёткор шакллари:

асосий парвариш, парвариш ва ёрдам билан боғлиқ усуллар;

соғлиқни сақлаш эҳтиёжлари, масалан, боланинг узоқ муддатли касалликларини даволаш учун дори-дармонлар;

парҳез ва ҳаракат билан боғлиқ ёрдамлар.

Ёрдам талаб қиладиган ҳамкорлик ва хизматлар:

бола ва ота–она билан ҳамкорлик қилиш;
болаларни қўллаб-қувватлашни амалга ошириш учун жавобгарлик;
махсус экспертлар хизматидан фойдаланиш;
ижтимоий, соғлиқни сақлаш ва бошқа экспертлар томонидан
кўрсатиладиган йўл-йўриқ ва маслаҳатлар;
мумкин бўлган транспорт тадбирлари ва масъулиятлари.

Қўллаб-қувватлаш самарадорлигини баҳолаш

Қўллаб-қувватлаш самарадорлигини баҳолаш мезонларига:
Қўллаб-қувватлаш зарурати, етарлилиги ва амалга оширилишини
мониторинг қилиш;
қўллаб-қувватлаш чоралари таъсирини баҳолаш, баҳолаш асосида
тузилган хулосалар , чора-тадбирлар ва баҳолаш саналари киради.

Бундан ташқари, ижтимоий ва соғлиқни сақлаш хизматлари нуқтаи
назаридан боланинг илк мактабгача ёшдаги таълим режасида қайд этилган,
боланинг эрта таълимини ташкил этиш учун зарур бўлса бўлган
реабилитация хизмати.

Кенгайтирилган ва махсус қўллаб-қувватлаш тўғрисида қарор ва қўллаб-қувватлаш хизматлари

Илк мактабгача ёшдаги болалик таълими ташкилотчиси болага
кўрсатиладиган кенгайтирилган ёки махсус қўллаб-қувватлаш хизматларини
баҳолаш учун кечиктирмасдан ёрдамга муҳтожлиги асосида маъмурий қарор
қабул қилиши керак. Маъмурий қарор қабул қилишда маъмурий ҳуқуқ
нормаларига амал қилинади. Қарор қабул қилишдан олдин мактабгача
таълим ташкилоти-директори боланинг ота-онаси ёки бошқа қонуний вакили
билан маслаҳатлашиши керак.

Шунингдек, ота-она болага қўшимча ёки махсус ёрдам сўраб мурожаат қилиши мумкин. Маъмурий қарор илк мактабгача ёшдаги болалар таълимини ташкил этиш учун масъул бўлган ўзини-ўзи бошқарувчи ташкилот — Мактабгача таълим



агентлиги томонидан қабул қилинади ва қарор кейинги огоҳлантиришгача амал қилади.

Қарорга апелляция билдиришномаси илова қилиниши керак, чунки ота-она уни ўзгартириш тўғрисида апелляция аризаси билан мурожаат қилиши мумкин.

Қарор ҳар доим асосли бўлиши керак. Маъмурий қарор, агар қўллаб-қувватлаш зарурати ўзгарган бўлса, ўзгартирилади ёки бекор қилинади.

Кучайтирилган ва махсус қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги қарорда қўллаб-қувватлаш шакллари, илк мактабгача ёшдаги болалар таълими бўлимидан қўллаб-қувватлаш хизматлари ҳақидаги масалалар кўрсатилади ва бу юзасидан қарор қабул қилинади.

Агар болани қўллаб-қувватлаш учун кенгайтирилган ёки махсус қўллаб-қувватлаш тўғрисида қарор қабул қилинмаса, алоҳида маъмурий қарор билан қўллаб-қувватлаш хизматлари кўрсатилади.

Қуйидаги масалалар асосида қарор қабул қилинади:

илк мактабгача ёшдаги болалик таълими тўғрисидаги қонун билан қамраб олинган хусусий мактабгача таълимда бўлган боланинг маъмурий қарори хизмат кўрсатувчи провайдернинг (ахборотни алмашишни ташкил қилиш) таклифи асосида илк мактабгача ёшдаги таълим томонидан қабул қилинади;

иш жойининг жойлашган жойини узоқ ёки яқинлигини ҳисобга олган холда;

Бола илк мактабгача ёшдаги болалик таълимини олганида хизмат сифатида сотиб олинади;

мактабгача ёшдаги болалар таълимида маъмурий қарор илк мактабгача ёшдаги таълимни ташкил этиш учун масъул шахс томонидан қабул қилинади;

Хизмат ваучерини (тилхат) берган муниципалитет (ўзини-ўзи бошқарувчи ташкилот) ҳам қўллаб-қувватлаш тўғрисида маъмурий қарор қабул қилади.

Боланинг эрта болалик давридаги таълимини бир нечта илк мактабгача ёшдаги таълим берувчилар ташкил қилиши мумкин.

Агар бола икки хил муниципалитет (ўзини-ўзи бошқарувчи орган) томонидан ташкил этилган илк мактабгача ёшдаги болалик таълимида иштирок этса биргаликда яшаш шароитида маъмурий қарор иккала муниципалитет (ўзини-ўзи бошқарувчи орган) томонидан алоҳида қабул қилинади. Бунда илк мактабгача ёшдаги ёшдаги болалар таълими ташкилотчилари боланинг манфаатларини ҳамкорликда баҳолашни режалаштириш, амалга оширишга ҳаракат қилишлари шарт. Ҳар бир ташкилот маъмурий қарорни ўзи қабул қилади.

Кенгайтирилган ёки махсус қўллаб-қувватлаш ёки қўллаб-қувватлаш хизматлари бўйича маъмурий қарор дарҳол бажарилиши керак. Қарор қонуний кучга эга бўлмаган ҳолда ижро этилиши мумкин. Илгари амалга ошириш орқали қарорнинг юридик кучи ҳуқуқий ҳимоя нуқтаи назаридан марказий аҳамиятга эга. Аммо масъуллар боланинг ижтимоий ва соғлиқни сақлаш хизматлари, масалан, тиббий реабилитация воситалари ёки ногиронлик бўйича хизматлар ва қўллаб-қувватлаш чораларига қонунига мувофиқ қарор қабул қила олмайди .

Болаларни қўллаб-қувватлаш етарлилиги уни амалга оширилиши заруратга қараб баҳоланади. Агар боланинг қўллаб-қувватлашга бўлган

эхтиёжи ўзгарган бўлса, маъмурий қарор ўзгартирилади ёки Илк мактабгача ёш давридаги таълим режасини қайта кўриб чиқиш ёки бошқа баҳолаш муносабати билан бекор қилинади.

МУНДАРИЖА

№	САРЛАВХА	БЕТ
1	Финландияда илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси	4
2	Илк ёшдаги болаларни тарбиялаш режасининг асослари ва уларнинг мажбурияти	6
3	Маҳаллий илк мактабгача ёшдаги болалар таълим режаси	7
4	Боланинг илк мактабгача таълим режаси	9
5	Маҳаллий равишда ҳал қилинадиган масалалар	13
6	Илк ва мактабгача таълим режасининг мақсади ва вазифалари	14
7	Илк ёшдаги болалар таълимини ташкил этиш мажбуриятлари	15
8	Болалар ҳуқуқлари	20
9	Педагогик йўналтирилган илк мактабгача таълимда, ўқитиш ва ғамхўрлик қилиш	21
10	Ҳуқуқий (қонуний) компетенция, ўзаро таъсир ва ифода	25
11	Миллий маданиятни ривожлантириш ва уни бошқарадиган тамойиллар	31
12	Миллий маданий компетенция, ўзаро таъсир ва ифода ўз-ўзини тарбиялаш қилиш ва кундалик кўникмалар	33
13	Тарбиячи педагогларнинг умумий ва амалий- касбий маданияти педагогик фаолиятининг асоси сифатида	36
14	Илк ёшдаги болаларга таълим беришда ҳамкорликни ташкил этиш	43
15	Илк болалик таълимида болалар тилини ривожлантиришнинг асосий жиҳатлари	55
16	Кенг қўламли икки тилли эрта болалик таълими	69
17	Кенгайтирилган ва махсус қўллаб-қувватлаш тўғрисида қарор ва қўллаб-қувватлаш хизматлари	80
18	МУНДАРИЖА	83